

Filozofická fakulta univerzity Palackého v Olomouci

Katedra sociologie a andragogiky

Obor Kulturní antropologie

**Šikana a její vnímání mládeží pocházející z odlišného
sociokulturního prostředí – sociálně vyloučených lokalit v
Přerově**

Bakalářská práce

Vypracovala:

Michaela Dudíková

Vedoucí práce:

Mgr. Martina Kunčíková

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala sama, ze všech uvedených zdrojů, za dohledu mé vedoucí práce.

V Olomouci dne 26. 3. 2013

Podpis:

**Tímto děkuji všem svým respondentům za čas a poskytnuté informace
a dále také vedoucí práce, Mgr. Martině Kunčíkové za čas a
konzultace věnované bakalářské práci.**

Anotace

Bakalářská práce se zakládá na kvalitativním výzkumu, který se zaměřuje na vnímání šikany u adolescentů pocházejících z odlišného sociokulturního prostředí v Přerově, kteří též navštěvují v tomto městě nízkoprahové centrum Kappa, kde se tato mládež sdružuje a které se v tomto prostředí nachází. V teoretické části jsem vymezila základní pojmy, související se šikanou, kdo jsou nejčastějšími aktéry, průběh šikany a možné řešení. V části praktické jsem se snažila zjistit, jak mládež šikanu vidí, zda prostředí ve kterém jedinec žije, má vliv na šikanující chování, zda jsou jedinci pocházející z této lokality spíše oběťmi anebo agresory šikany a jejich případné osobní zážitky.

V závěru práce jsem se snažila srovnat poznatky vycházející z teorie s informacemi plynoucími z mého výzkumu.

Klíčová slova: Šikana, adolescenti, Přerov, sociokulturní prostředí, osobní zkušenosti

Annotation

The work is based on qualitative research, which focused on the perception of bullying among adolescents from different socio-cultural environment in Prerov, who attend drop-in centre Kappa, where these young people together and which in this environment is. In the theoretical part I defined the basic concepts, related to bullying, who are the leading actors, the process of bullying and possible solutions. In the practical part I tried to find out, how young people see bullying, that the environment in which individual lives affects bullying behavior, whether individuals from this location rather victims or aggressors of bullying and their possible personal experiences.

In conclusion, I have tried to compare the finding based on the theory of information arising from my research.

Key words: Bullying, adolescents, Prerov, socio-cultural environment, personal experiences

Obsah

0. Úvod	8
I. Teoretická část	10
1. Co to vlastně šikana je a kde se nejčastěji odehrává	10
1.1. Příčiny šikany	11
1.2. Formy šikany	12
1.3. Stádia šikany	14
2. Agrese a agresoři	18
3. Oběti šikany	25
4. Kyberšikana	29
5. Role okolí	30
5.1. Role učitele a školy	30
5.2. Role rodičů	31
6. Sociokulturní prostředí	33
II. Praktická část	36
7.1. Cíl výzkumu	36
7.2. Výzkumné otázky	36
1. Hlavní otázka výzkumu:	36
1.1. Dílčí otázky:	36
7.3. Metodologie	37
7.4. Metoda získávání dat	37
7.5. Metoda zpracování dat	38
7.6. Výzkumná skupina	39
8. Analýza dat	39
8.1. Vnímání šikany z pohledu respondenta	40
8.1.1. Význam slova šikana	40
8.1.2. Důvody vedoucí ke vzniku šikany	40
8.1.3. Předpokládané formy šikany (a její průběh)	41
8.2. Nejčastější cíl šikany	42

8.3. Iničiátoři ťikany.....	43
8.4. Případná pomoc.....	44
8.4.1. Respondentův zásah při (možné) ťikaně	44
8.4.2.. Zásah okolí (reakce okolí, rodičů, školy...)	45
8.5. Povědomí o kyberšťikaně	46
9. Závěr.....	48
10. Zdroje	51

0. Úvod

Šikana existuje na světě odedávna. Vždy se našli jedinci, kteří svou zlobu směřovali na druhého. Problém šikany však v poslední době povážlivě roste. Děti se stávají agresivnějšími a s tím také souvisí brutalita jejich činů. Podle určitých výzkumů nezáleží na tom, jestli se šikana odehrává na vesnici či ve městě, ve větším kolektivu nebo menším. Také nezáleží na tom, kde se šikana odehrává na území naší republiky či jinde ve světě. Šikanující chování prudce roste. Z nedávných výzkumů také vyplývá, že obětmi šikany se stalo 27% dětí.¹

A touto obětí se v dnešní době může stát kdokoli. Jedním z důvodů, proč k ní dochází, je neustálý rozvoj moderní společnosti, který však s sebou přináší stále větší rizika. S šikanou se setkáváme nejen ve školách, kdy si agresivnější dítě vybere za cíl slabšího spolužáka, k šikaně dochází i na pracovišti, kdy pracovníci na vyšších pozicích mohou šikanovat jejich podřízené, na táboře, kde skupinka dětí ať už slovně nebo fyzicky napadla bezbranné dítě, na večírku, kde je dívka obtěžována chlapcem, v horším případě jí je přidána nějaká psychotropní látka do bití a v případě nejhorším může být znásilněna. Mohla bych jmenovat mnoho dalších prostředí a případů, kde se šikana vyskytuje, avšak v této práci se budu zaměřovat zejména na školní prostředí.

Musíme si často také uvědomit, že šikana se netýká pouze oběti samotné, ale hodně také ovlivňuje agresora, který je iniciátorem šikany, rodinný život, jak oběti, tak agresora a často i svědky šikany. Šikana ovšem nemusí mít pouze dva účastníky. Stává se, že iniciátor k sobě doslova „strhne“ většinu třídy, ať už kvůli nesympatiím k oběti anebo pouze ze strachu, aby se nestaly obětí šikany taky.

Šikana také ovlivňuje fyzický i duševní vývoj jedince a často může dojít k podlomení duševního zdraví. Některé děti se s šikanou mohou časem vyrovnat, ne-li tuto životní zkušenost využít ve svůj prospěch a v budoucnu zažívat velké úspěchy, ale naopak agresor, který se nepoučí ze svých zkušeností, často mívá v budoucnu velké problémy ať už v zaměstnání, rodinném životě nebo často i se zákonem. Avšak někdy i oběť se v budoucnu nedokáže vyrovnat s takovouto negativní událostí a nese si ji po celý život, jako trauma, které mu bylo způsobeno během dospívání, kdy na tohle období vzpomíná, jako na období plné bolesti a ponížení.

¹ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi, Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Str. 15

Mnoho pedagogů, ale často i rodičů si něčeho podezřelého vůbec nevšimne a často, v případě že k tomu dojde, si závažnost tohoto problému vůbec neuvědomuje a přijde jim zbytečné něco takového řešit, neboť se domnívají, že se problém buď vyřeší sám, nebo se jedná pouze o dětské pošťuchování anebo dokonce problém vidět nechtějí, neboť by to považovali za jejich samotné selhání, že nebyli schopni pomoci v situaci, kdy to dítě nejvíce potřebovalo. To je však nesprávné a všichni by si měli závažnost šikany uvědomovat, jedná se totiž o děti, které jsou citlivé a potřebují, aby byly správně vychovány, vedeny, aby věděly, že v dospělých mají oporu a mohou se s nimi cítit v bezpečí, aby věděly, že existuje spravedlnost, že podřizování slabšího silnějšímu není řešení a věci, se mohou řešit i úplně jinak.

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, jak mládež pocházející z odlišného sociokulturního prostředí vnímá šikanu, zda podle nich zmíněné okolí může šikanu nějak ovlivnit, dále pak, jak podle nich vypadají potenciální oběti, agresori, jak taková šikana probíhá, její možné řešení a případné osobní zážitky, či možné zkušenosti z okolí. Výzkum pak bude probíhat v centru Kappa Help v Přerově, která se nachází v takto vyloučené lokalitě a děti se v těchto prostorách sdružují.

Teoretická část se bude snažit nastínit základní údaje a pojmy, týkající se tohoto negativního chování, dále pak formy, stádia, průběh a možné řešení šikany. Též se pokusí vymezit, co to sociokulturní prostředí vůbec je a čím se vyznačuje.

Praktická část bude postavena na sběru dat, popis tohoto sběru a metody a techniky zpracování takto sesbíraných dat.

I. Teoretická část

1. Co to vlastně šikana je a kde se nejčastěji odehrává

„Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování atd.“² Šikana bývá také problémem, který nás může pronásledovat celý život. Ať už ve škole, doma, v pracovním kolektivu nebo dokonce i v partnerském či manželském soužití. „Šikana je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec.“³

V dnešní době se rozvinuly formy šikany, až do extrémních poměrů, kdy dítě je fyzicky a duševně neuvěřitelně týráno. K šikanování často dochází nejčastěji ve třídě. Při šikanování ve třídě, zejména tedy během přestávek, zde funguje hlídač, který kontroluje okolí a v případě, že se blíží nebezpečí, tj. pedagog, vyšle varovný signál, aby se s ubližováním okamžitě přestalo. Při šikaně odehrávající se o přestávce, tomu mnohdy přihlíží většina spolužáků ubližovaného, kteří však často proti agresorovi či skupině agresorů nevystoupí. Důvodem této nepomoci oběti může být ať už strach, že by se nestali další obětí anebo vzájemné nesympatie k oběti.

Někdy však šikana probíhá i uprostřed vyučování. V tomto případě se jedná o nejrůznější poznámky a narážky na adresu oběti, avšak učitel na ně často nereaguje, a pokud přece jen ano, nepřikládá jim velkou váhu. Dále pak šikana nastává v místech, kde nechodí moc lidí, kde se předpokládá, že tam tedy nepříjde ani pedagog. Takovýmto příkladem bývají toalety, prostor pod schody, šatny, ať už na tělocvik, či šatny obyčejné, kde nejčastěji dochází ke znehodnocení majetku a to ve formě např. rozřezání bot, bund, batohů... Další případy šikany se odehrávají v jídelně, kde je schválně oběti znechuceno jídlo.⁴

²ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi, Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Str. 25.

³KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách*. Praha: Portál, 2001. Str. 17

⁴ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi, Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN. 80-7178-049-9. Str. 15

Se šikanou se setkáme také na různých školních pobytech. Při těchto dlouhodobějších výletech, škola nese za bezpečí dětí plnou zodpovědnost, a je tudíž povinna řešit i případný výskyt šikany a kázeňsky jej postihnout. Šikanující chování se na těchto výletech, např. na horách, vyskytuje především v nočních hodinách-většinou mezi půlnocí a čtvrtou hodinou ranní, kdy si agresori nařídí budík, oběť vzbudí a trýzní ji. Zde má tma velký účinek, neboť šikanující chování vůči oběti ještě více podporuje⁵.

Děti bývají napadány i při cestě do školy či ze školy, při jízdě autobusem, na hřišti a nejčastějším východiskem posléze volí nějakou okliku, díky níž by se trýznitelům vyhnuly. To však často mívá za následek pozdní příchody do školy, které jsou pro změny trestány pedagogem. Je možné také mluvit o šikanování dítěte ze strany učitele.

Avšak šikana se vyskytuje téměř na každé škole, a i když si to většina učitelů a ředitelů „postižené“ školy nechce přiznat, je to fakt.

1.1. Příčiny šikany

Můžeme říci, že příčin vedoucí k šikaně je více. *„Aby se šikanování jako konkrétní forma antisociálního chování skutečně projevilo, je zapotřebí „souhry“ řady příčin a podmínek v oblasti dědičnosti, mozku a výchovného prostředí.“*⁶

Jednou z takových příčin může být tlak třídního kolektivu. Často totiž ve třídě, která je tzv. „infikována“ se vyskytuje vůdce či několik vůdců, kteří stanoví pravidla a normy a tyto normy se musí dodržovat. Porušení takovýchto norem se trestá přísně. Někdy se jedná o vyloučení z kolektivu, posměšky nebo urážky, jindy však může dojít až k brutálně fyzickému útoku na dítě.

Dále je nutné také zmínit konformitu. Pod pojmem konformita se jeví nesvobodné chování oběti, které se vždy podrobí tlaku agresora. Nemusí se vždy ale jednat o podřízené chování agresorovi. Někdy stačí, když se ve třídě vyskytuje vůdce, který má

⁵MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN: 978-80-247-2310. Str. 135

⁶KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách*. Praha: Portál, 2001. Str. 78

svůj názor a dítě, aby si v něm nevytvořilo nepřítele, souhlasí s ním, i když má názor často velmi odlišný.⁷

Další velmi důležitou příčinou šikany je dynamika, která je zavedená v každé skupině. Dynamika může mít velmi dobrý průběh, ale mluvíme-li o šikaně, je zřejmé, že zde kladný průběh probíhat nebude, spíše naopak.

Mezi další příčiny, respektive motivy můžeme řadit například silnou touhu po moci. Často máme silnou touhu někoho ovládat, tzv. jej vlastnit. Druhým nejčastějším motivem, který podněcuje k šikaně je krutost. Tento motiv je velmi znepokojující, neboť si často nespojujeme krutost s dětmi, a přeci tomu tak je, neboť některé děti touhu ubližovat ostatním v sobě probudí velmi lehce. Další je též zvědavost. *„Týrat druhého člověka, to je tak trochu experiment: Jak se zachová ve strachu, bolesti a ponížení, k čemu všemu se dá přinutit? Mučitel cítí, že takováto situace člověka duševně obnaží, takže je možné podívat se až na dno jeho bytosti, která je v tu chvíli jakoby rozložena.“*⁸

Dalšími motivy také mohou být nuda, kdy se agresor šikanou baví, motiv senzace anebo motiv žárlivosti, kdy agresor oběti závidí, ať už výborné školní výsledky, oblíbenost u učitele či učitelů, nebo cokoli jiného.

1.2. Formy šikany

V současné době se setkáváme s šikanou, která může mít nejrůznější podoby. Můžeme mluvit o šikaně, která se odehrává v uzavřených zařízeních, zejména se jedná o internáty, hlavně tedy učňovské, dále pak o tzv. „pastáky“, a v neposlední řadě i o dětské domy.

Velmi rozšířenou formou šikany, je šikana na základě rasového podtextu. U nás se často jedná o Romy, ale obětí rasové šikany se může stát téměř kdokoli, kdo se liší barvou pleti či jinou národností. Nežádka se setkáme i s šikanou, kdy agrese proti oběti je ovlivněna a vystupňována omamnou látkou, ať už alkoholem či jinou drogou.

⁷ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách*. Praha: Portál, 2001. ISBN: 80-7178-513-X. Str. 81

⁸ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi, Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Str. 30

Dále pak jsou šikanovány děti, postižené určitým handicapem anebo sexuální šikana. Podle dr. Koláře můžeme nejčastější formy šikany vidět natzv. ⁹trojdimenzionální mapě, která se rozděluje na:

- 1. Přímé a nepřímé**
- 2. Fyzické a verbální**
- 3. Aktivní a pasivní**

Tyto tři základní druhy se kombinují a vznikají další druhy šikany

Fyzické přímé aktivní – dítě je kopáno, fackováno atd.

Fyzické aktivní nepřímé – oběti jsou ničeny věci nebo agresor vyšle své pomocníky, aby oběť zbily

Fyzické pasivní přímé – agresor zabraňuje oběti, aby vykonávala určité fyzické aktivity (např. je mu zakázáno posadit se do lavice atd...)

Fyzicky pasivní nepřímé – oběti je agresorem zabraňováno, aby např. opustil třídu, za účelem základní lidské potřeby

Verbální aktivní přímé – jedná se o nejrůznější nadávky, urážky a zesměšňování

Verbální aktivní nepřímé – nejčastěji se jedná o pomlouvání

Verbální pasivní přímé – úmyslná ignorace

Verbální pasivní nepřímé – nespravedlivé obvinění, kdy dítě nemá žádné zastání u svých spolužáků či vrstevníků

Musíme však také rozlišovat, že ne vždy se jedná o šikanu, byť se nám tak z prvního pohledu může zdát. Býváme v pokušení pojem šikany příliš rozšiřovat tím, že do něj zahrneme různé druhy jednání, které je násilné nebo různými způsoby druhého poškozují, ale které neodpovídá definici šikany.

Jsou to především rvačky mezi přibližně stejně silnými žáky, krádeže a pomluvy (ledaže by byly součástí a nástrojem sociální izolace, pak o šikanu jde). „*Za šikanu taky neoznačíme vydírání celé třídy skupinou rváčů („Dej nebo budeš bit“), i když se*

⁹KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách*. Praha: Portál, 2001. ISBN: 80-7178-513-X. Str. 32

*opakuje. Nadvláda takového „gangu“ ve třídě ovšem velmi často vede k šikanování některého žáka nebo celé skupiny.*¹⁰

Nevinné je také nejrůznější škádlení a pošťuchování. Ty bývají často projevem náklonnosti určité osoby, k osobě druhé, i když si většinou ani neuvědomují, že to nemusí být zrovna nejpříjemnější forma projevu sympatií a v mnoha případech dotyčnou osobu i urazí. Nezřídka se nám může zdát, že obětí šikany se stane i vyučující, neboť děti odmítají poslouchat jeho výklad, vyrušují a nechtějí plnit své povinnosti a úkoly, které jsou jim učitelem přiděleny.

1.3. Stádia šikany

Na šikanu musíme nahlížet nejenom zevnitř, ale i zvenčí. Následují další různé úhly pohledu. Zmíním však tři nejdůležitější hlediska

1.Hledisko: šikana jako nemocné chování. Agresori úmyslně a opakovaně mučí slabšího jedince. Setkáváme se tedy s fyzickým násilím, kdy mohou být použity nejrůznější zbraně a mučící metody. Dále pak je časté zastrašování, vyhrožování, výsměch a slovní urážky. Nezřídka se také jedná o krádeže a znehodnocení věcí, které patří oběti či obětem. Někdy jsou děti nuceny k nejrůznějšímu ponížení, a poslední v rámci tohoto hlediska je izolace, kdy se okolí oběti úmyslně vyhýbá, ignoruje ji či dokonce naznačuje averzi vůči ní, aby jí vědomě ublížilo.¹¹

2.Hledisko:šikana jako závislost. V tomto případě se je cílem agresora skrýt svůj vlastní strach před ostatními a namísto toho využít strach slabšího. Třída je tedy rozdělena na silné a slabé. Agresor, patřící do skupiny silných se tak snaží vzbudit strach u slabší části třídy. Získává tak neuvěřitelnou moc ve třídě. Často si tento jedinec vychutnává sílu, že dokáže vzbudit v oběti kdykoli a kdekoli strach a stává se tak na tom závislý. Často se také stane, že oběť tiše obdivuje agresora a snaží se vetřít do jeho přízně, což však často vrcholí tím, že oběť vykonává nejpodřadnější a nejtrapnější aktivity, podkopávající jeho osobnost, jen za tím účelem, aby jej agresor měl rád.¹²

3.Hledisko:porucha vztahů ve skupině. Tato problematika se netýká pouze oběti a agresora, ale je záležitostí celá skupiny, nejčastěji tedy školní třídy. Školní třídu pak

¹⁰ŘÍČAN, Pavel. JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada Publishing, 2010. Str. 23

¹¹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 978-80-7367-871-5. Str. 31

¹² KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 978-80-7367-871-5. Str. 38

následně můžeme rozdělit do pěti stádií, které vyjadřují, jak moc daný kolektiv podlehl tzv. viru, známého pod pojmem šikana. Tyto stádia jsou zejména důležitá kvůli léčbě takto nemocného kolektivu a popřípadě i následné prevenci.¹³

Následně zmíním oněch pět stádií šikany, vyskytující se v kolektivu (nejčastěji třídním):

1.Stádium: nazývané ostrakismus. Mnozí z nás si myslí, že příčinou vzniku šikany je přítomnost labilního a extrémně agresivního jedince, který si vybírá svou oběť. Opak je však pravdou. V každé třídě, v každém kolektivu jsou vždy jedinci, ať už chlapci či dívky, kteří jsou úspěšní, oblíbení, pochází ze sociálně zabezpečené rodiny, které rozhodně nepovažujeme za žádné sadisty, a přece bývají často iniciátory šikany. Na druhé straně jsou zde žáci, kteří se straní kolektivu, jsou neoblíbení, mohou pocházet ze sociálně slabší rodiny atd. To je případ ostrakismu.

Samotné slovo ostrakismus znamená vyloučení z kolektivu. Dítě je ignorováno, nikdo se s ním nebaví, není mu odpovídáno na otázky či pozdrav, je uráženo, pomlouváno, děti se mu vysmívají, zesměšňují oběť, doslova oběť vytěsnění z kolektivu. Zpočátku se tedy snaží bránit. Z tohoto důvodu se u ní začínají objevovat agresivní reakce vůči spolužákům – když od nich nedostává pozitivní reakce, bude si říkat o negativní. Vrací spolužákům nadávky, brání se vztekem, ranami apod. Agresoři však vidí, že jejich pomluvy fungují, a svůj tlak zvyšují.¹⁴

Nakonec oběť pozná, že její odpor je marný a začne se „stahovat“ do sebe, stává se zamlklou, snaží se být z dosahu agresorů, sedí sama, nemá již sil vyhledávat jakékoli přátele ve třídě.¹⁵ Nejčastěji je tato první fáze provozována dívkami.

Dítěti se v rámci první fáze horší prospěch, má problémy se soustředěním a často navštěvuje žáky z nižších ročníků, neboť v nich vidí své potenciální přátele, kteří, jelikož je starší, k němu budou vzhlížet. Proto je tohle první stádium nazýváno zárodečné, neboť z něj se odvíjí další budoucnost šikany ve třídě.

¹³ Tamtéž. Str. 45

¹⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN: 978-80-247-2310. Str. 117

¹⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN: 978-80-247-2310. Str. 118

2.Stádium: psychická a fyzická manipulace.Můžeme vidět, že následující stádium se dělí na dvě části. V první části se uplatňuje zejména fyzické násilí, kdy oběť slouží agresorovi k odreagování, vybití stresu na nevinné oběti. Často se také stane, že se agresor nudí a proto se uchýlí k šikaně. Zde se už odehrává fyzické násilí, zejména kopání nebo bití. Dochází také k zabavování majetku, nejčastěji peněžního obnosu. K fyzickému násilí patří také určitá míra manipulace. Jedinec oběti vyhrožuje, a můžeme se také setkat s neverbálními výhružkami a gesty. Oběť začíná mít v tomto případě nepředstavitelný strach, což je přirozenou reakcí. Ten se pak následně může projevovat nejrůznějším způsobem: záškoláctví, somatizace (neboli útek do nemoci), která se projevuje bolestmi hlavy, břicha, teplotami atd., až následně může dojít k nejrůznějším formám sebepoškozování.¹⁶

V druhé části však agresor své chování často opakuje, někdy oběť dokonce šikanuje pro pobavení ostatních spolužáků, k upevnění svého postavení ve třídě a udržení moci. V tomto případě, nezasáhne-li nějakým způsobem žádný z přihlížejících (ať už ze strachu, že by se terčem posměchu a šikany mohl stát také on, nebo v horším případě, že se třída ubližováním slabšího baví), je třída odsouzena k dalším stádiím šikany, což není ale vůbec dobré.

3.Stádium: vytvoření jádra. V tomto případě dochází ke shluknutí silnějších jedinců ve třídě, kteří vytvoří skupinu a začnou terorizovat slabší jedince. Oběť se stává bezmocnou. Nikdo ze spolužáků oběti nepomůže. Oběť přestává věřit svému okolí, a to nejen ve třídě spolužákům, ale i v rodinném kruhu a uzavírá se před okolním světem. Dítě často vyhledává přítomnost pedagoga, pro pocit alespoň částečného bezpečí, i když s ní nenaváže kontakt. Dítě bývá fyzicky týráno, příkladem může být přivazování k lavici, topení a následné prosby o propuštění, děti jí také strkají hlavu do záchodu atd.¹⁷

4.Stádium: vytvoření norem.Zde se bohužel jedná o přijetí norem většinou třídy od agresivnějších jedinců. Nepostaví-li se někdo na obranu ostrakizované oběti, agresor, či výše zmíněné jádro agresorů si ve třídě může dělat naprosto vše, co si zamane a postupem času i ti nejmírnější a nejkolidnější jedinci ve třídě začnou terorizovat znevýhodněného, neboť to považují za normální, v horším případě si začnou toto

¹⁶MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN: 978-80-247-2310. Str. 120

¹⁷ Tamtéž. Str. 123

negativní jednání vysloveně užívat. Často také vymýšlí další možnosti, jak oběti, co nejvíce ublížit nebo ji zesměšnit.

Někdy dochází k paradoxnímu chování, kdy dítě svého trýznitele obdivuje či dokonce jej považuje za kamaráda. Dochází také k situacím, kdy na sebe záměrně upozorňuje, shazuje se a to vše jen pro pobavení agresorů. U obětí se pak následně začne projevovat PTSP. *„PTSP představuje závažný následek těžkého traumatu, jež vede k pocitům hrůzy, strachu o život a pocitu bezmoci (což bývá u oběti šikanujícího chování velice časté). Oběť znovuprožívá traumatické události, kdy jí bylo ubližováno, tyto události se objevují ve vzpomínkách a snech (mnohdy se projevuje pavor nocturnus provázený výkřiky, zvýšenou potivostí apod.) Časté jsou flashbaky, kdy se vracejí obrazy, zvuky, chutě nebo jiné dojmy, které jsou spojeny s okamžikem ubližování a bezmoci.“*¹⁸ Mezi charakteristické znaky PTSP patří projevy nadměrných afektů, sebevražedné myšlenky, sebepoškozující jednání, myšlenky na mstu atd.

Oběť je v této fázi často věšena, škrncena, pálena různými předměty a nezřídka je oběti vyhrožováno zabitím. Tento případ už není pouze problémem školy, ale bývá povolána policie ČR, sociální pracovníci a terapeuti a celému případu je věnována velká vážnost.

5.Stádium: totalita nebo též dokonalá šikana. Toto stádium je považováno za snad nejhorší formu šikany, která velmi často připomíná totalitní režim. Třída už je definitivně rozdělena do dvou táborů, často označována za otrokáře a otroky. Tito pomyslní otrokáři se už nezastaví před ničím.

Otroci jsou vystaveni všestrannému zneužívání, ať už materiálního či citového, a také podléhají neuvěřitelnému fyzickému i psychickému nátlaku. Někdy může dojít i k těžkému ublížení na zdraví. Takovéto případy se ve školách projevují v případech, že vůdce je velmi oblíbený u učitelů, ať už fyzicky či vzdělanostně, velmi často kombinací obojího a nezřídka se i stane, že odstrkovaný žák je někdy znevýhodněn i učitelem, což nahrává vůdci a velké části třídy, kteří se ještě více utvrdí v tom, že outsider je právem šikanován. Tyto oběti se pak snaží, co nejméně navštěvovat školu, zhorší se jim prospěch, uzavírají se do sebe a někdy se dokonce pokusí i o sebevraždu.¹⁹

¹⁸MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. Str. 126

¹⁹KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 978-80-7367-871-5. Str. 52

Tento pátý stupeň už je neřešitelný a situace se může zlepšit pouze v případě, že je kolektiv definitivně rozpuštěn. Naštěstí je však ojedinělý a dochází k němu pouze v zařízení, kde jsou shromážděny jedinci s agresivnějšími sklony a poruchami chování.

2. Agrese a agresoři

„Snažíme-li se pochopit, proč děti šikanojí, musíme rozlišovat mezi těmi, které chtějí potrápiti jen krátkodobě, aby si tak ventily své okamžité rozrušení, a chronickými šikanovateli, jejichž chování je narušené po všech stránkách.“²⁰

Zpočátku musím zmínit rozdíl mezi agresí a agresivitou.

Agresivita (z lat. Aggressivus)- útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresí. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.

Agrese (z lat. Aggressio)- jednání, útok, kterým se projevuje násilí jedince vůči některému objektu nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit oběti.²¹

„Agrese v politice znamená napadení, například válečné přepadení jednoho státu druhým. Podobně jako může člověk přepadnout člověka, může i lev napadnout gazelu, kterou chce ulovit, ale dokonce i bacil může napadnout naše tělo – a pěkně agresivně! Jenže takhle bychom se daleko nedostali. Aby nám byl pojem agrese něco platný, pokud chceme porozumět šikaně, musíme ho nějak omezit. Zúžíme ho na vnitrodruhovou agresí, tj. agresí mezi příslušníky stejného druhu.“²²

Agrese je často vnímána jako něco zlého, něco, co člověka negativně ovlivňuje. Avšak tohle tvrzení je zrádné, neboť z biologického hlediska, otázka dobra a zla neexistuje. Agresi tedy považujeme za zlou, neboť si pod tímto názvem představíme násilí, boj, útlak a často i bezbrannost, úzkost a strach. Dále pak zvažujeme otázku, „jak to, že někteří jedinci jsou agresivnější než druzí“? „A kde se to v nich vzalo“? „Rodíme se s ní anebo je to něco, čemu se v průběhu našeho života učíme a co je ovlivněno okolím člověka“?

²⁰ELLIOTTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě. Rádcí pro rodiče a vychovatele*. Praha: Portál, 1995. Str. 84

²¹MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN: 978-80-247-2310. Str. 9

²²ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi, Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Str. 21

Ohlédneme-li se na zvířecí říši, vidíme, že zvířata, která jsou v potravním řetězci na nižším stupni, se musejí chránit před většími a agresivnějšími tvory, aby se nestaly jejich potravou. Avšak člověk je přece jenom složitější jedinec než zvířata. Musím, ale zmínit, že v našich tělech se skrývají agresivní pudy, které v nás mohou klidně dřímat a nedostanou se vůbec na povrch, pokud se k tomu nezavdá příčina.

Za agresivní chování je také zodpovědná dědičnost. Vyskytne-li se v rodině zvýšená forma agresivity, je velmi pravděpodobné, že se tento gen u dítěte projeví. Tak se stává, že některé děti jsou agresivní už od svých prvních let.

Dalším případem může být, podle mnoha psychologů a psychiatrů, naučená agresivita, které se člověk učí v průběhu života především díky zkušenosti. Proto není nezvyklé, když rodina dítě učí tomu, aby, pokud bude chtít dosáhnout svého, musí se začít chovat agresivně, a bude-li jeho chování úspěšné, budou tyto agresivní výlevy opakovány velice často. S těmito projevy se setkáváme v období dítěte, které si začíná uvědomovat samo sebe, což je období okolo třetího roku dítěte.²³

Rodič často své ratolesti vyhoví, než aby mu udělalo hysterickou scénu před okolím, nejčastěji v obchodě, kdy si dítě něco vybere a rodič mu není ochoten vybranou věc koupit, anebo v případě, když dítě musí ráno odcházet do mateřské školky. Dítě si tohle agresivní chování osvojí a praktikuje ho ještě velmi dlouho poté, do té doby, než narazí, pokud se tak ovšem někdy stane. Rodič, který se takovému způsobu chování jeho dítěte podrobí, riskuje, že v budoucnu, zejména tedy v pubertě, bude mít nejen dítě velké problémy s chováním, ale přinese to problémy rodičům. Důvod je ten, že dítě si vytvořilo scénář, podle kterého se v určité situaci chová, neboť než by zdlouhavě vymýšlel, jak se v dané situaci zachová, zvolí tento osvědčený způsob chování, díky kterému ví, že dosáhne svého. Vidíme tedy výchovu jako velmi důležitý faktor, který ovlivňuje agresivitu dítěte v budoucím životě.²⁴

Jak jsem již výše zmínila, rozlišujeme šikanování krátkodobé a dlouhodobé, tzv. chronické. Krátkodobé šikanující chování může vznikat z různých důvodů. Agresor

²³ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi, Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Str. 95. ISBN. 80-7178-049-9. Str. 23

²⁴ ŘÍČAN, Pavel. JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN: 978-80-247-2991. Str. 40

může prožívat náročnější období svého života, pod čímž si představíme např. rozvod rodičů, úmrtí někoho blízkého, někdy však to může být i zvířecí kamarád. Dítě je frustrováno, ať už jsou jeho důvody jakékoli, je nedoceněno rodiči nebo jsou na něj kladeny velké nároky, avšak častým důvodem může být také nuda.

„Naopak někdy se může jednat o rozmazlence, od základu zkažené už z domova, kteří jsou egocentricky přesvědčení, že musejí od svého okolí získat vše, co si záměnou, a že nikdo jiný kromě nich samotných nemá prakticky žádná práva. Jiné děti tak nesou následky nedobré výchovy.“²⁵

Můžeme také vidět, že rodič své dítě často považuje za „svaté“, nepřipouští si, že by s dítětem mohly být nějaké problémy a pokud nastanou, obviňují z toho školu nebo spolužáky, nikoli však svého potomka. Nezřídka se setkáme s rodiči, dalo by se říci, kteří nabádají své dítě, aby bylo agresivnější, aby mělo tzv. „ostré lokty“, jinak v současné společnosti a době neuspěje. A dítě se pak podle těchto rad také chová a neuvědomuje si, že tohle chování není správné.

Velmi důležitá je též vazba matky a dítěte. Vazba matky a dítěte fungovala od nepaměti. V přírodě matka chránila své mládě před jakýmkoli nebezpečím. S postupem času se mládě osamostatňovalo, až se stalo nezávislé na ochraně matky. To platí i v dnešní společnosti. Když je dítě malé, vidíme, že se neustále drží u maminky, avšak s postupem času rozvíjí svou samostatnost a upevňuje se jeho vazba k okolí, zejména k vrstevníkům a opačnému pohlaví.

Rozlišujeme dva druhy vazeb na matku: vazbu jistou a nejistou. V rámci jisté neboli bezpečné vazby, dítě ví, že se na matku může spolehnout, že u ní je místo, ve kterém je absolutně v bezpečí a tento pocit přetrvává i v dospělosti. Mají v mámě oporu. Tyto děti se pak ve školním prostředí snadněji začlení, jsou otevřenější, společenštější a nemají moc konfliktů se svými vrstevníky.

Naopak děti, které mají ke své matce nejistou (ne bezpečnou) vazbu jsou popudlivější, výbušnější, nervóznější a mají tendenci neustále na sebe upozorňovat, zejména však spíše negativně. Příčinou je, že i když svět, v dnešní době tím spíše, je plný nebezpečí,

²⁵ELLIOTTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě. Rádcí pro rodiče a vychovatele*. Praha: Portál, 1995. Str. 87

musí matka své dítě naučit, jak se na tomto světě pohybovat, aniž by se dítě cítilo ze všech stran ohrožováno. To je příklad dětí, které svůj strach maskují za agresivitu.²⁶

Dalším příkladem bývá nedostatečná láska ze strany rodičů. Ty děti, které vyrůstaly v harmonické a milující rodině, nemají důvod jakkoli napadat nebo ubližovat ostatním. Oproti tomu jsou děti, které se s mírným a jemným zacházením doma nesetkaly, takové chování je jim cizí a považují jej za symbol slabosti.

Nezřídka se setkáme s agresory, kteří oběť šikanojí i z zcela banálních důvodů, jako např. pokud rozlije nápoj či se při poranění rozpláče, je za tento prohřešek potrestán (v tomto případě se nejčastěji jedná o výchovné kázání ze strany rodičů). Takové dítě pak samo ani neví, co je a není správné. To je ten prvotní moment, kdy si uvědomí, že slabost je špatná vlastnost a snaží se ji v sobě potlačit a před okolím si najít obětího beránka, který se vyznačuje touto „slabostí“. Musíme si však uvědomit, že dítě vlastně útočí vůči sobě samému prostřednictvím druhého člověka.

Existují též 4 hlavní faktory, které vedou jedince k šikaně.

- 1) Rodiče poskytli těmto dětem žalostně málo lásky a místo toho k nim zaujímali negativní postoje.
- 2) Rodiče jim tolerovali agresivní chování a v tomto smyslu jim ani nestanovili žádné pevné hranice únosnosti.
- 3) Děti musely od rodičů snášet fyzické tresty, případně prudké výbuchy emocí.
- 4) „Horkokrevný“ temperament dítěte, ačkoli se tomuto faktoru přisuzují menší důležitost než třem zbývajícím.²⁷

Dále zde máme taky rodiče, kteří výchovu dítěte naprosto podcenili. Tyto děti se pak dopouští velmi riskantního chování, což někdy může být i životu nebezpečné.

Dítě je také velmi ovlivněno tím, s kým nebo s čím se ztotožní. Může to být rodič, často se však jedná o televizi nebo počítačové hry, které jsou plné násilí a v případě, že rodiče nemají na dítě čas, je to jediný prostředek jeho zábavy a trávení volného času. Vyrůstá-

²⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN: 978-80-247-2310. Str. 19

²⁷ ELLIOTTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě. Rádcí pro rodiče a vychovatele*. Praha: Portál, 1995. ISBN: 80-7178-034- Str. 88

li pak dítě za přítomnosti akčních filmů nebo bojových či válečných her, v horším případě obojího, pak není divu, že si osvojí agresivní chování, které pak bude ve svém budoucím životě uplatňovat.

Tyto děti, nedojde-li k uvědomění (někdy je však i na ně pozdě), o které by se zejména měli postarat rodiče, se stanou v pozdější době delikventy, kteří se velmi často ocitají ve věznicích. Je dokázáno, že chlapci, kteří se dříve dopustili šikanujícího chování, často v šesti z deseti případů, mají v pozdějším životě problémy se zákonem.

Někdy též dojde k identifikaci s agresorem. Dostane-li se oběť, byla-li dříve šikanována do nového prostředí, kde se snaží začlenit, může dojít k tomu, že za cílem upevnění své pozice, využije vzor svého bývalého agresora a jeho praktik, a začne je uplatňovat v novém prostředí.

Nezřídka se setkáme s agresí směřovanou k neživému předmětu. V takovémto případě jedinec vidí v neživém předmětu (lavice, skříňka či učebnice a sešity) uvolnění od svého napětí a prostřednictvím fyzické síly se předvede svému okolí, jelikož to jinak než tímto způsobem neumí. Důvodem je zde často nižší sebevědomí jedince.

Agrese se však ne vždy musí projevit prostřednictvím fyzického násilí. Existuje druh agrese, který nazýváme emocionální agrese. Jedinec se dostává do stavu, kdy zuří, ale většinou není schopen svým rozumem ovládnout své chování (nakonec každý z nás podobnou agresi již zažil). Dojde k značnému vylití adrenalinu do krevního oběhu, jedinec křičí, kope, mlátí kolem sebe. Emocionální agrese nebývá promyšlena dopředu, propuká u jedince náhle a člověk nemá čas promýšlet důsledky svého negativního chování, často si své chování vůbec neuvědomuje.²⁸

Problémem šikanujícího jednání je zejména to, že si jedinec vůbec neuvědomuje, že je něco nesprávně a proč je vůbec trestán, ať už ve škole nebo doma. V tomto důsledku je pak dítě frustrováno potrestáním, a jestliže se tento případ opakuje, agrese se v jedinci hromadí a stává se nebezpečným pro okolí. Je nepředvídatelný a velmi rychle je připraven k útoku proti někomu jinému.

²⁸MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN: 978-80-247-2310. Str. 33

Dalším příkladem je agrese namířená s cílem ublížit oběti ne fyzicky, nicméně tzv. „na duši“. Mezi takové nenásilné projevy patří například vydírání a vyhrožování, kterému se jedinec často ve strachu podvolí.

Neméně důležité jsou také slovní nadávky a slovní útoky, které sice nemají fyzické poranění, ale někdy se hojí déle než by se nám zahojila kdejaká modřina. Slovní útoky jsou o to násilnější, oč méně k nim dochází náhodně. Záměrem agresora je ublížit, právě tím je charakteristický a právě to mu způsobuje radost. „*Stejně jako malíř karikatur si i on vybere jeden fyzický, duševní nebo rodinný rys své oběti a potom ho zdeformuje nebo nafoukne. Uražená osoba tak bude zredukována na jediný aspekt sebe sama, a to samozřejmě nijak lichotivý.*“²⁹

Musím také zmínit, že člověk se rodí jako jedinečná osobnost a s tím je spojena i určitá míra sebestřednosti a egoičnosti. Agresoři tak nejsou psychopati, kteří ubližují ostatním (alespoň tedy ne ve většině případů). Bývají to děti, více zahleděné do sebe, u nichž se projevuje větší míra vlastní důležitosti. Úcta k druhému člověku jim nic neříká a porozumět utrpení či bolesti druhého jim nic neříká. Používají lidi jako věci, kterých mohou využívat, a šikanu vnímají opravdu pouze jen jako zábavu. Tito jedinci tedy nerozpoznají, že nějaké zlo vůbec páchají. Dá se říci, že nemají svědomí.³⁰

Jsou také mistři v manipulaci. Dokážou ovlivnit své okolí k šikanujícímu chování neuvěřitelným způsobem a to zejména prostřednictvím různých technik. Jednou z těchto technik je brainwashing neboli vymývání mozků. Jedinec svému okolí, oběti či obětem vnutí své názory, praktiky a způsob uvažování, které by je za normálních okolností ani nenapadly, natož aby se s nimi ztotožnili. Zmíněného ztotožnění agresoři dosahují prostřednictvím fyzického násilí.³¹

Další metoda je pro změnu psychická manipulace, kdy jedinec využívá svého manipulativního umění. Děti, které se dostanou do spárů takového manipulátora, si často ani neuvědomují, že ztrácejí svůj objektivní úsudek a možnosti svobodné volby. Z tohoto bludného kruhu je pak velmi těžké se vymanit.

²⁹BOURCET, Stéphane, GRAVILLONOVÁ, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě...* Praha: Albatros, 2006. Str. 12

³⁰ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách.* Praha: Portál, 2001. ISBN. 80-7178-513-X Str. 76

³¹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany.* Praha: Portál, 2011. 978-80-7367-871-5. Str. 133

Kromě již zmíněných motivů, které vedou agresora k uplatnění násilí, mohu zmínit ještě též motiv žárlivosti, kdy oběť má úspěchy ve škole a agresor se s tím nemůže smířit. Nebo také neustálé neúspěchy, které agresor zažívá, ať již prospěchové či neoblíbenost u učitelů, které jej mohou vést k touze alespoň nějakého výkonu, v tomto případě ublížení slabšímu.

Též rozlišujeme agresory, kteří agresi využívají cíleně, s úmyslem oběti ublížit. Může se často jednat o soutěživost ve škole, ať už jde o známky nebo ve sportovní oblasti a agresor chce zvítězit nad „obětí“. Tyto děti ovšem netrpí výše zmíněným sníženým sebevědomím nebo pocitem méněcennosti.

V rámci urážek a slovních napadení si musíme uvědomit, že jsou vždy zlé a zraňují, ať přijdou odkudkoli. Avšak přijdou-li od našeho vrstevníka, jsou považovány za méně bolestné než od dospělého člověka, který je námi považován za autoritu a má to dopad mnohem horší. Dospělí, ať už to jsou rodiče nebo učitelé, si kolikrát ani neuvědomí následky svých slov, které dítěti ublíží, avšak často už je pozdě, aby svá slova vzali zpátky. Zejména je to v případě rodičů, kteří své dítě nepodporují, ba naopak, když jej pravidelně podceňují, a upozorňují na jeho nedostatky, může si pak dítě připadat méněcenné a stane se pak častější obětí agresorů z řad jeho vrstevníků (o tom však až později).

Zaměřme se také na rodičovský výprask. „Do jaké míry je tento výprask výchovný“? „Nejsou porušena práva dítěte“? Rozdíl je zejména v pravidelnosti výprasku. Pokud si dítě zaslouží tzv. „pár na zadek“ a stane se tak odůvodněně jednou za čas a dítě si odnese ponaučení, že si výprask zasloužil, neměl by být problém. Je-li však dítěti pravidelně ubližováno, můžeme začít mluvit o týrání dítěte, což je v České republice trestné.

Dalším trestným činem může být agrese sexuální. V tomto případě se jedná zejména o dívky. Sexuálním útočником může být její spolužák, učitel anebo v poslední době se rozšířila tzv. „střídačka“, kdy dívka je zneužita několika chlapci najednou, nejčastěji na nějakém odlehklém místě, kdy útočníky všechny znala. Mezi sexuální agresivitu můžeme řadit také obnažování se nějakého spolužáka před dívkou či násilné dotýkání se pohlavních orgánů. Můžeme vidět, že míra agresivity se u každého jedince různí. Je důležité si také uvědomit, za jakých podmínek jsou jedinci agresivní, vůči komu je namířena jejich agrese atd.

Dále se zmíním o dalším problému spojeném s agresí. „A tj., že dítě může mít poruchu chování, projevující se negativním a agresivním chováním ve škole. Dříve bylo takové dítě považováno, za posedlé „d'áblem“ a ihned se zavíralo do výchovných ústavů či do káznic. Současný přístup je naštěstí jiný. Dnešní společnost si hledí dítěte mnohem více a pokroky v biologických a společenských vědách nám umožňují řešit problémy chování pozitivně, s orientací na budoucnost dítěte. Pokud má dítě vážný problém s chováním, je mnohem přínosnější říci, že má určitou diagnózu, než že je posedlé d'áblem. Pokud se jeho stav dá diagnostikovat a pokud se jeho chování přesně popíše, každý bude v lepší výchozí pozici, aby mu mohl pomoci. Současný pocit ublížení a úzkosti může být z větší části způsoben domněnkou, že se vaše dítě záměrně a vědomě chová špatně.“³²

3. Oběti šikany

„Jak vypadají oběti šikany“? „Co o nich můžeme říci“? „Proč zrovna ony se stávají oběťmi šikany“? Podobně jako sklon určitých dětí šikanovat druhé je relativně stabilní v čase, také rizikovost určitých dětí, tedy nebezpečí, že právě ony se stanou obětí, je dlouhodobou záležitostí. „Žák šikanovaný v jedné třídě se často stane terčem agresorů i v jiné třídě a v jiné škole, letním táboře, lyžařském výcviku, a snad i mezi ministranty v kostele.“³³

Oběti šikany se tak může stát jakékoli dítě. Musíme si však uvědomit, že chyba je vždy na straně agresora, i když agresori někdy tvrdí, že si oběť za to může sama, ať už provokovala, divně se zatvářila, nebo prostě jen agresorovi překážela. Třebaže si žádné dítě šikanování vyloženě nezaslouží, existují děti, které by jakoby trvale byly oběťmi tohoto nedobrého jevu, a to od samotného začátku školní docházky.

Příčinou může být jistá řetězová reakce, spuštěná prvním zážitkem, kdy se dítě začalo považovat za vhodný objekt šikanování. Anebo mohou být některé děti natolik citlivé, že berou všechno až příliš vážně a i malé podněty se jich hluboce dotknou.³⁴ Oběti se mohou stát nejrůznější typy dětí:

³²TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. Str. 18

³³ŘÍČAN, Pavel. JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada Publishing, 2010. Str. 58

³⁴ELLIOTTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě. Rádci pro rodiče a vychovatele*. Praha: Portál, 1995. ISBN: 80-7178-034-0 Str. 91

1. Typ: Sem se řadí děti, vyznačující se nějakým nápadným vnějším znakem- „*jsou slabé, vytáhlé, mívají zvláštní barvu vlasů, na svém obličejí zrcadlí slabost, bojácnost. Neumí se ve třídě prosadit, často sedí zamklé, osamocené, stanou-li se terčem počátečních legráček, neumí se bránit – utečou, popř. se rozplácí, někdy pouze zuří a vztekají se, což ještě více třídu k legráčkám povzbudí.*“³⁵Dítě se pak stává neurotické, snaží se svůj nedostatek zamaskovat, má pocit méněcennosti a to vše se pak podepisuje na jeho psychice.

2. Typ: Jsou děti, které velmi dlouho setrvávají pod ochranou matky. Matky si často nedokážou připustit, že jejich syn či dcera už dospívají, a s tím spojené i určité povinnosti a aktivity, které by měly vykonávat. Matky však za každou cenu vše za dítě vyřizují, musí mít nad nimi neustálý dohled a vzbuzují v dítěti pocit, že je stále malé dítě, které se nemusí a vlastně ani nedokáže o nic postarat.

3. Typ: Jedná se o děti, trpící určitým handicapem. Důležité je si uvědomit, že ne všechny děti se narodily zdravé, což si však většina vrstevníků často neuvědomuje. Pro děti s handicapem je však důležité, aby se začlenily do společnosti zdravých jedinců, neboť jestliže by byli po celý život izolováni, nevedly by, pro ně dostatečně plnohodnotný život.³⁶

4. Typ: Tzv. učitelské děti. Rodiče těchto dětí učí na stejné škole, v horším případě učí přímo je samotné. Tyto děti jsou vždy znevýhodňováni, ať už z pozice jejich rodiče, neboť ten je vždy měří podle jiného měřítka než ostatní žáky, často přísněji a tvrději. To samé platí i při sebemenším prohřešku ve škole, kdy se rodič-pedagog ihned dozví, co jeho syn či dcera provedl.

Také se stává, že ostatní děti tomu učitelskému neuvěří, že jim matka či otec neřekli, kdy a z čeho budou zkoušeni nebo neprozradí otázky v další písemné práci. Toto dítě proto považují za zvýhodněné. Jindy mají být pro změnu dva spolužáci ohodnoceni stejně, neboť podaly stejný výkon, avšak ve skutečnosti takto ohodnoceni nejsou, neboť učitelské dítě je podle pedagoga snaživější a navíc si učitel může říci, že je to přece syn

³⁵MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. Str. 139

³⁶Tamtéž. Str. 140

nebo dcera kolegy, a dítě proto ohodnotí lepší známkou. Spolužáci na to reagují a problém je hned na světě.³⁷

5.Typ: Rizikovou skupinou jsou také děti, které se odlišují jinou barvou pleti než většina třídy. Rasová šikana se velmi často podobá šikaně nacionalistické. Rozdíly jsou mezi nimi takové, že rasismus staví zejména na odlišných biologických znacích, za to nacionalismus vyzdvihuje méněcenné znaky v kultuře a náboženství odlišné národnosti.

Existují dvě formy rasistických projevů. „Forma skutečná a forma „hronová“. V prvním případě jde o šikany s rasovým motivem, kdy jsou vystaveny násilí oběti jiné rasy, než jsou agresoři. Ve druhém případě mám na mysli šikany pojaté jako „hra“ na rasismus. Tato „hra“ je hrána mezi žáky stejné rasy.

Při šikanách s rasovým motivem je hlavním důvodem násilí nesnášenlivost agresorů k přítomnosti jiných ras, než jsou oni sami. Předpokládá se, že kdyby ve skupině nebyla různá lidská plemena, k násilí by nedošlo. To je ale příliš zjednodušený pohled. Existují totiž šikany, a těch je většina, kde nejsou žádné rasové rozdíly. To však vůbec nevádí, protože agresoři tento drobný detail v rámci „hry“ na rasismus napraví a superiorní a méněcenné rasy vytvoří.³⁸

V České republice je největším problémem soužití Romů a Čechů. Velmi často dochází k šikaně Romů, pokud se ve třídě ocitnou v menšině. Při kontaktu s romskou rodinou však často dochází k agresivnímu chování, z jejich strany, neboť většina romských rodin má nepřátelský vztah ke školám na našem území. Avšak někdy se setkáváme i s opačným příkladem, kdy šikaně podléhají české děti. Tento případ se velmi často odehrává na zvláštních školách, kde většinou převažují romští žáci. Pokud se tento případ objeví, často jsou Romové též rozzuřeni, neboť si to vykládají jako útok školy proti nim a obvinění považují za nepravdivé.

Mezi další typy obětí se mohou řadit děti trpící ADHD, což je hyperaktivní dítě s poruchou pozornosti, dítě neurotické, rozumově opožděné, pocházející ze sociálně slabší rodiny, dítě, které se přehnaně snaží získat pozornost učitelů, výrazné svou extrémní pílí a horlivostí v plnění úkolů, dítě, které má vynikající výsledky a často na

³⁷ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN: 978-80-247-2310. Str. 141

³⁸ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách*. Praha: Portál, 2001. ISBN. 80-7178-513-X Str. 160

jeho úspěch a znalosti upozornují učitelé anebo dítě, které nově přišlo do sehraného kolektivu. Velmi zjevné jsou u něj kolísavé výsledky, kdy jeden den má vynikající výkon, kdežto den druhý, je situace opačná.³⁹

Agresor si víceméně může za oběť vybrat kohokoli, aby odpoutal pozornost od sebe a kolektiv se soustředil na „slabší“ dítě. Děti se pak stahují do sebe, nechtějí s nikým komunikovat, jak ve škole, tak doma, nosí domů poničené věci, jejich průměr se ve škole rapidně horší, zanedbávají školní docházku, neboť se bojí chodit do školy, často také mění svou obvyklou trasu, aby se vyhnuly agresorům, a v nejkrajnějších případech začnou s ubližováním na sobě samém či se dokonce pokusí o sebevraždu.

Oběti vystavené emocionálnímu šikanování není jednoduché odhalit, neboť dítěti je ublíženo na duši a s těmito negativními prožitky se nechce s nikým dělit. Děti si připadají méněcenné, nejisté, ošklivé a hloupé, a začínají o sobě a svých schopnostech pochybovat. Jsou nervózní, obviňují se za všechny problémy, které nastaly, s tím spojené neustálé omlouvání se někomu, myslí si také, že je nikdo nemá rád atd.

Nezřídka dochází k tomu, že k dítěti není přistupováno s láskou, dítě pak následně má pocit, že si lásku, v tomto případě se jedná nejčastěji o lásku rodičovskou, musí něčím zasloužit. Těž se jim nedostává opory od rodičů. Tyto děti pak často hledají únik v návykových látkách, ať už v alkoholu či drogách a dochází také k opakovaným útěkům z domova.

Dále jsou oběti vystavovány velkému fyzickému násilí, které se postupem času, nepřijde-li se na šikanu, stupňuje. Děti vymýšlejí nejrůznější formy jak oběti ublížit. Modřiny a podlitiny jsou teprve tím nejmenším, s čím se oběť, v rámci fyzického násilí může setkat.

„Děti, které se staly obětí šikany, se pak velmi těžko s těmito zážitky vyrovnávají a nesou si tzv. jizvy na duši po celý život. Dospělí, kteří v dětství šikanu zažili, uvádějí nejrůznější vážné potíže. Ženy např. nejsou schopné nikomu důvěřovat, mohou mít strach z nových situací a z úspěchu. Muži mívají podobné problémy, mohou také, ale být nekomunikativní a stávají se z nich samotáři.“⁴⁰

³⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN: 978-80-247-2310. Str. 88

⁴⁰ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. Str. 45

4. Kyberšikana

V současné moderní době, ovlivněné neuvěřitelným rozvojem komunikačních technologií, se začal rozvíjet fenomén známý jako kyberšikana. „*Anglickým výrazem „cyberbullying“ označujeme kybernetickou šikanu, kyberšikanu či počítačovou šikanu. Obecně ji můžeme definovat jako agresivní používání elektronických informačních kanálů a komunikačních přístrojů k šikanování, ponižování nebo trýznění jednotlivců i skupin prostřednictvím osobních útoků.*“⁴¹

Kyberšikana se od šikany liší především tím, že oběť a agresor nejsou v přímém kontaktu, tedy v kontaktu tváří v tvář, a tím si zachovávají určitý odstup a anonymitu od oběti, která pro ně představuje určitou dávku bezpečí, že na ně nikdo nepřijde. Avšak tato šikana někdy může překročit určité hranice, neboť se dostane do míst, která předtím oběť považovala za bezpečné, což má postupem času za následek nedůvěru ke svému okolí.⁴²

Existují nejrůznější prostředky kyberšikany. Jedním z takových prostředků jsou textové zprávy, neboli sms. Oběť často podléhá vytrvalému nátlaku většinou od neznámého čísla, posílajícího výhrušné zprávy. Z hlediska mobilních telefonů můžeme mluvit také o opakovaném telefonování, též s výhrušným obsahem, kdy agresori oběť neustále prozvánějí a při přijetí hovoru, zavěsí.

Dalším prostředkem mohou být e-maily, kdy jedinec pomocí nové identity či určité přezdívky, terorizuje oběť. Nežádka jsou využívány také internetové stránky, kdy jedinci mohou dokonce vytvořit stánky oběti, kde jej veřejně zesměšňují. Nežádka také rozesílání fotografií oběti, kde je ponižována, často také se objevují fotky s pornografickými prvky.⁴³

Nejčastější podobou kyberšikany je dnes zneužívání sociálních sítí. Zejména tedy Facebook. Též zde není těžké vytvořit si falešný profil, s cílem ublížit a zesměšnit

⁴¹NEBUĎ OBĚŤ, RIZIKA INTERNETU A KOMUNIKAČNÍCH TECHNOLOGIÍ O.S. *O kyberšikaně* [online]. 2010-2012. Ke stažení na <http://www.nebudobet.cz/?page=o-kybersikane>

⁴²ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana*. Praha: Portál, 2011. ISBN: 978-80-7367-984-2. Str. 32

⁴³KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 978-80-7367-871-5. Str. 87

daného jedince. Často dochází také ke zneužití informací, uvedených na profilech jednotlivců. Dalšími prostředky pak jsou ICQ nebo Skype. Pro oběť je pak velmi nelehké trýznitele vystopovat. Objevuje se též názor, že moderní technologie jsou zlé a díky nim je ublíženo mnoha lidem. Avšak tento názor není pravdivý, neboť komunikační technologie nejsou špatné, špatní jsou pouze lidé, kteří jich zneužívají.

5. Role okolí

5.1. Role učitele a školy

Musíme si uvědomit, pokud se šikana odehrává na území školy, je za ni škola a pedagogové zodpovědní a měli by dělat vše proto, aby se takovému chování zamezilo. Je to však velmi náročné, neboť někdy je šikana tak dobře skryta, že se na ni někdy ani nepřijde. I když většina škol si nechce přiznat, že by se zrovna na jejich škole mohla šikana vyskytnout, opak je pravdou a děti se s šikanou setkají na každé škole.

Podle specialistů věnujících se šikaně, jsou velmi účinné na objevení šikany nejrůznější hry. Jednou takovou může být nenápadná hra, do které se zapojí celá třída, kdy prostřednictvím papírků, sepíší, s kým se nejraději baví, kdo je podle nich oblíbený atd., až se učitel dozví, jak vlastně vztahy v jeho třídě fungují.⁴⁴

Dozví-li se učitel o šikaně, měl by velmi důsledně zvážit své další kroky, ale zejména postupovat, co nejrychleji. Mohl by totiž vzniknout dojem, že šikana až tak závažná nebyla a víceméně můžeme říci „že se zase tolik nestalo“, což však je nesprávný postoj. Vždy je také informován ředitel, který rozhodne o následných postupech. Nezbytností je také informování rodičů obou stran, jak agresora, tak oběti. V závažnějších deliktech pak policie a nezřídka je také doporučován psycholog nebo jiný výchovný poradce.

Existují však postupy, které jsou doporučovány učiteli, pokud by se s tímto negativním chováním setkal. Jedním z nich může být snaha přimět agresora, aby se pokusil vcítit do situace oběti, jak by mu asi tak bylo, a důležitější, jak by se v dané situaci cítil. Pokud je agresor alespoň částečně empatický, přiměje ho to se nad svým chováním zamyslet.

⁴⁴ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách*. Praha: Portál, 2001. ISBN. 80-7178-513-X Str. 173

Někdy však jedinec nemá ani špetku soucitu a zmíněná metoda vůbec nepomůže. Pokud má učitel podezření, ať už v jeho či jiné třídě, dochází k šikanujícímu chování, okamžitě by si měl stranou vzít pár jedinců a nenápadně vyzvídat. Také by se neměl nechat zastrašit neúspěchem a hlavně, což je nejdůležitější, neměl by být manipulativní a vždy být při každé situaci objektivní.⁴⁵

Nejčastějším problémem je též věk dětí. Čím jsou děti starší, tím je horší šikanu odhalit, neboť lžou, překrucují události a poskytují falešné informace. Dojde-li šikana do takového stadia, je nutné, aby byl učitel „mazaný“ a zjistil pomocí rozhovorů, někdy přirovnávaných k výslechu, kdo je šikanován, a naopak, kdo je agresor. Děti jsou často zahráni do kouta a pedagog tak odhadne situaci ve třídě. *„Také vzájemná solidarita pedagogů je základní podmínkou dobré práce školy obecně. Ve vztahu k šikaně to platí dvojnásob. Když dojde k šikaně, záleží nesmírně na tom, zda se pedagog může spolehnout na ředitele, že ho podrží před žáky i rodiči, jakož i před nadřízenými orgány, k nimž může dorazit stížnost rodičů agresorů.“*⁴⁶

Vhodným řešením při nedostatku důvěry rodičů vůči škole může být povolání občanského sdružení, které by tento problém mělo vhodně vyřešit. Velmi významné a užitečné je pro školy, které se chtějí vyvarovat šikaně, aby učitel již od nižších ročníků, vštěpoval dětem základní etické hodnoty, které by měly v životě dodržovat. Avšak pedagog se musí podle tohoto vzoru sám chovat, jinak tyto hodnoty nemají žádný význam a přijdou tzv. vniveč. Proto pak, v případě šikany, se najde slušnější spolužák, vyznávající určité hodnoty, a nenechá agresora pokračovat v jeho negativním chování vůči slabšímu.

5.2. Role rodičů

Každý rodič se již od raného dětství dítěte snaží, co nejvíce ochraňovat svého potomka. *„Proto poté, co dítě nebo mladistvý zažije agresivní chování, rodiče většinou zachvátí strach. Zpětný strach z toho, co ještě horšího se mohlo stát. Strach z budoucna, aby se incident neopakoval. Je to zcela normální pocit, který postupně mizí, čím více se*

⁴⁵ ELLIOTTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě. Rádcí pro rodiče a vychovatele*. Praha: Portál, 1995. ISBN: 80-7178-034-0 . Str. 96

⁴⁶ ŘÍČAN, Pavel. JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada Publishing, 2010. Str. 111

vzdaluje počáteční šok a ke slovu se zase dostává životní stereotyp.⁴⁷ Rodiče si též často připadají, jako kdyby útok na jejich potomka byl útok na ně samotné. Někteří rodiče mají až extrémně přehnaný strach, kdy se dokonce mohou u nich projevit určité posttraumatické příznaky, které zažívají oběti, tedy jejich děti. Takovýto důsledek se může projevit u rodičů, kteří jsou pevně vázáni na své děti, prožívající do detailu jejich radosti a starosti, můžeme dokonce říci, že žijí život svého dítěte, nikoli svůj.

Nezřídkou se také objeví rodiče, kteří popírají, že by se jejich dítěti něco takového mohlo stát a často své dítě obviňují ze lži. Takový příklad nastává, když rodiče pocítují stud. Zejména pak v případě otců a synů, kteří se například nedokázali ubránit. Tím tak hasnou otcovy ambice, které do syna vkládali. Dále je zde také typ rodičů, kteří se snaží svalit vinu na někoho jiného, avšak pouze za tím účelem, (neboť si připadají), že podcenili svou rodičovskou zodpovědnost. Oproti rodičům agresorů, se rodiče obětí o šikaně dozvědí dříve, neboť si všimnou varovných signálů, které jim připadají podezřelé anebo dítě už nátlak agresorů dále nevydrží a přizná se.

Oproti typům rodičů, uvedených výše, jsou zde také rodiče, kteří se k šikaně postaví čelem, jsou podporou dítěti, snaží se mu poskytnout bezpečí a komunikují se školou, což je velmi cenné zejména pro pedagogy. Existují též typy rodičů, kteří se snaží za každou cenu ochraňovat své dítě. To se snadno řekne, ale hůře provede, protože lehce můžou podlehnout nadměrnému ochraňování. „*A to o to více, cítí-li se rodiče vinní, protože nedokázali zajistit bezpečnost dítěti, a proto jsou i částečně zodpovědní za nepředvídanou událost. Budeme-li dítě přehnaně hýčkat, snažit se vytěsnit veškerá rizika běžného života, dosáhneme bohužel jediného výsledku: nejenže mu tím agresí každý den připomeneme a nenecháme ho na ni zapomenout, zároveň mu bráníme, aby vzalo život do svých rukou a vyzbrojilo se proti případné agresí v budoucnu.*“⁴⁸ Užitečné tedy bude, abychom v dítěti vyvolali pocit bezpečí samovolně, aby to nebylo vtíravé a dítě nemělo pocit, že jej neustále sledujeme.

Máme zde však ještě rodiče agresorů. Ti se zpravidla dozvídají o šikaně později, neboť na svém dítěti žádné varující signály (ať už majetkové škody, fyzické ublížení či změny v psychice) nepozorují. Samozřejmě je, že dítě se svým agresivním chováním ve škole

⁴⁷BOURCET, Stéphane, GRAVILLONOVÁ, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě...* Praha: Albatros, 2006. Str. 36

⁴⁸BOURCET, Stéphane, GRAVILLONOVÁ, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě...* Praha: Albatros, 2006. Str. 45

či mimo ni nechlubí. Pokud se však rodiče o šikanujícím chování svého dítěte přece jen dozví, jejich prvotní reakcí, kterou si myslí, že problém vyřeší, je tělesný trest. Ten však není řešením, neboť agrese dítěte často ještě více prohloubí.⁴⁹

Jsou také rodiče, kteří šikanu považují pouze za „dětské legrácky“ a „pošťuchování“, které s postupem času zmizí. To je však těžký omyl. Ano, někdy se chlapci přes své rvačky přenesou a záležitosti řeší jinak, to samé dívky s jejich legráčkami na adresu jiných dívek, avšak pokud jsou tyto záležitosti systematické, opakované a vyhrocují se, opravdu nejde o pouhou záležitost dětí. Vyskytují se též typy rodičů, kteří si agrese svého dítěte nechtějí připustit, chovají se ke škole arogantně, pokud se vůbec uráčí být v kontaktu se školou a záležitost jakkoli řešit.

6. Sociokulturní prostředí

„Život každého jedince se odehrává v konkrétní společnosti - sociálním prostoru.“⁵⁰. Prostředí a vztah k němu vytváří základní konstrukt reality, poznání světa je teoreticky konstruováno jedincem při pokusech vysvětlit si a zařadit věci ze svého okolí do určitého systému. Konkrétní životní zkušenost vzniká v úzkém kontextu přírodního a sociálního prostředí. Specificky lidské – kulturní - prostředí tvoří nezastupitelnou podmínku utváření osobnosti.“⁵¹ Vidíme tedy, že prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá a žije, a lidé, kteří jej obklopují, velmi ovlivňuje jeho výchovu a následný život v budoucnosti. Děti přejímají modely chování starších, neboť v nich mají svůj vzor, a tato starší generace, by se měla snažit, aby děti přejaly to nejlepší. Často to však tak není.

V současné době se často velmi rozmáhá termín sociální vyloučení. V České republice snad ani není města, kterému by se vyhnulo. Tento termín souvisí s lidmi, kteří *„žijí v odloučených lokalitách a (nebo) jsou nositeli nějakého snadno rozeznatelného*

⁴⁹ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi, Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN. 80-7178-049-9. Str. 42

⁵⁰ ANTROPOWEB. *Sociálně vyloučené lokality jako sub-kultury komplexní společnosti* [online]. ISSN 1801-8807. Ke stažení na <http://antropologie.zcu.cz/deti-trvale-zijici-v-prostredi-socialne-vy>

⁵¹ ANTROPOWEB. *Sociálně vyloučené lokality jako sub-kultury komplexní společnosti* [online]. ISSN 1801-8807. Ke stažení na <http://antropologie.zcu.cz/deti-trvale-zijici-v-prostredi-socialne-vy>

vnějšího znaku. Typickým příkladem je barva pleti u Romů. Sociálně vyloučení lidé však nežijí pouze v soustředěných lokalitách. Běžně na ně narazíte také v jednotlivých chudinských domech či ubytovnách, ale i osamoceně, někdy v bezdomoví uzavřené před společností.⁵² Ocitají se zde lidé, kteří čelí nějakým dlouhodobějším problémům, často jich je více dohromady, a kteří se propadli na tzv. sociální dno. Mohou to být lidé zadlužení, lidé, kteří ztratili práci a dlouhodobě ji nemohou najít, mají problémy s bydlením nebo jsou nějakým způsobem diskriminováni atd. Tito lidé se pak velmi špatně z takovýchto problémů dostávají. Žijí v lokalitách, kde byty či domy jsou v katastrofickém stavu a často se jich na velmi malém prostoru tísní velmi mnoho. Jak jsem výše zmínila o modelech, které děti přejímají od dospělých, je nutné zmínit, že děti, pocházející z takového prostředí často zanedbávají školní docházku, neboť rodiče ji nepovažují za nutnou anebo navštěvují zvláštní školy, což má za následek minimální uplatnění na trhu práce v budoucnu.⁵³

V rámci tohoto sociálního vyloučení existují různé podoby, kdy v mém případě se jedná o tzv. sociálně vyloučené lokality. „Zpravidla se jedná o lokality vyznačující se vysokou mírou nezaměstnanosti, a její obyvatelé bývají tudíž velkou měrou odkázáni na sociální dávky.“⁵⁴ Dále si pod tímto označením můžeme představit prostředí, do kterého je dítě socializováno a enkulturováno (většinou na úrovni rodiny) a které ovlivňuje jeho psychický, především kognitivní vývoj negativním způsobem.

„Definice tohoto prostředí se může odvíjet od definice sociální skupiny nebo kategorie, v jejímž rámci je situováno. Většinou jde o rodiny s nižšími příjmy, nižší úrovní vzdělání

⁵² ČLOVĚK V TÍSNI. *Programy sociální integrace (Co je to sociální vyloučení)* [online]. 2013. Ke stažení na http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=667&Itemid=295

⁵³ ČLOVĚK V TÍSNI. *Programy sociální integrace (Co jsou sociálně vyloučené lokality)* [online]. 2013. Ke stažení na http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=667&Itemid=295

⁵⁴ SÝKORA, TEMELOVÁ: *Prevence prostorové segregace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta. 2005. Str. 71

a kvalifikací jejich členů, více ohrožené nezaměstnaností a sociálněpatologickými jevy, s nižším sociálním statusem a nižší kvalitou života.“⁵⁵

V rámci České republiky nejčastěji vyloučenou skupinou, pocházející z takového prostředí jsou Romové. Avšak nemusí se vždy jednat o rasovou odlišnost, důležitá je odlišnost jakákoli, která se význačnými rysy odlišuje od majoritní společnosti. *„Tato odlišnost může být fyzického rázu (barva kůže, tělesné postižení aj.)avšak poměrně důležitější úlohu sehrává odlišnost kulturní (systém hodnot, norem, idejí, životních strategií, jazyk, deklarovaná či přiřčená etnicita apod.)“*⁵⁶Tyto skupiny pak mají omezenější přístup ke vzdělání, kultuře, participaci na veřejném životě, možnosti sehnat zaměstnání, vytváření sociálních vazeb a statusu, který často bývá vnímán negativně, neboť mnoho jedinců z majoritní společnosti spojuje Romy s krádežemi, prodeji drog, násilím a závislosti na sociálních dávkách.

Nejdůležitější a nejzřetelnější je však vyloučení prostorové, kdy se Romové soustřeďují mimo městskou zástavbu, nejčastěji na periferiích města, kde platí minimální nájem. Důležitá je také oblast vzdělávání. Děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí bývají z rozmanitých důvodů ve významně nižší míře vystavovány smyslovým a jiným podnětům stimulujících jejich vývoj. *„Při komparaci se „standartními“ dětmi jejich věku bývá u nich mj.pozorován nižší stupeň rozvoje jemné motoriky, slabší koordinace vizuálního vnímání, kvantitativně omezenější a kvalitativně jinak orientovaná slovní zásoba, horší vyjadřovací schopnosti, menší počet zvládnutých abstraktních konceptů a nižší stupeň rozvoje vyšších a nižších kognitivních kompetencí.“*⁵⁷ Proto dochází

⁵⁵PODPORA SOCIÁLNĚ-INTEGRAČNÍCH POLITIK A SLUŽEB. *Sociokulturně znevýhodněné prostředí* [online]. 2005. Ke stažení

<http://www.epolis.cz/page.php?id=28&location=&menu=first&idNotion=23>

⁵⁶SÝKORA, TEMELOVÁ: *Prevence prostorové segregace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta. 2005. Str. 72

⁵⁷PODPORA SOCIÁLNĚ-INTEGRAČNÍCH POLITIK A SLUŽEB. *Sociokulturně znevýhodněné prostředí* [online]. 2005. Ke stažení na

<http://www.epolis.cz/page.php?id=28&location=&menu=first&idNotion=23>

k umístění do speciálních škol. Pokud však dítě zůstane ve třídě, kde převažují děti z majoritní většiny, nezřídka dochází k posměchu a jiným útokům vůči tomuto dítěti.

V této práci se zaměřuji zejména na město Přerov, sídlící v Olomouckém kraji. Zde se za takové prostředí považuje zejména lokalita okolo vlakového nádraží, což je ulice Škodova, Husova, Kojetínská a Tovačovská. Tito lidé jsou však rozptýleni i po celém městě, nejen v těchto oblastech. To však má za následek velmi časté stížnosti obyvatel města a tento problém také velmi citlivě vnímá zastupitelstvo města. Proto se začaly podnikat nejrůznější terénní programy, které s tímto tématem úzce souvisí.⁵⁸

II. Praktická část

7.1. Cíl výzkumu

Cílem kvalitativního výzkumu je zjistit, jak jednotlivci, pocházející ze sociálně vyloučeného prostředí nahlíží na šikanu. Mezi dílčí cíle výzkumu pak patří, zda tohle prostředí má vliv na šikanu jedince, zda se tato mládež stává spíše agresory anebo naopak oběťmi, jak podle nich šikana probíhá, její řešení, a také případné osobní zážitky.

7.2. Výzkumné otázky

1. Hlavní otázka výzkumu: Jak vnímá šikanu mládež pocházející ze sociálně vyloučeného prostředí ve městě Přerově?

1.1. Dílčí otázky:

1) Kdo jsou aktéři šikany? Stává se mládež pocházející z tohoto prostředí spíše oběťmi anebo agresory šikany? Kdo jsou podle respondentů nejčastější agresori? A jak se vyznačuje taková oběť?

⁵⁸ ČLOVĚK V TÍSNI. *Programy sociální integrace. O Pobočce. Přerov* [online]. 2013. Ke stažení na http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=667&Itemid=295

2) Proč vůbec dochází k šikaně? A jak taková šikana nejčastěji probíhá? Jaké používají agresori metody?

3) Jaké je případné řešení šikany okolím? Jaké jsou následky? A jak by respondenti, v případě, že by se setkali s šikanou, reagovali? Setkali se někdy osobně nebo z doslechu s šikanou?

7.3. Metodologie

Pro zpracování své praktické části jsem si mohla vybrat ze dvou možností a to, buď použít výzkum kvantitativní, anebo kvalitativní. Zvolila jsem kvalitativní výzkum. „*Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.*“⁵⁹ Učinila jsem tak, neboť antropologové, a tedy i má práce, užívají kvalitativní výzkum „*pro shromažďování a analýzu údajů, a získali již těmito metodami uspokojivé výsledky*“⁶⁰. Tuto formu výzkumu jsem si vybrala zejména proto, jelikož podstata určitých problémů se dá přesněji a podrobněji zjistit pouze pomocí kvalitativního výzkumu. Další výhodou kvalitativního výzkumu je také to že, „*nejsou předem stanoveny hypotézy a výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již předtím někdo vybudoval. Jde o to do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý, široce definovatelný jev a přinést o něm maximální množství informací.*“⁶¹

7.4. Metoda získávání dat

Získávání dat u kvalitativního výzkumu se uskutečňuje několika způsoby. Nejčastěji se však používá metoda zúčastněného pozorování nebo rozhovorů. V rámci této práce jsem si vybrala rozhovor, přesněji tedy polostrukturovaný. „*Rozhovor je do určité míry strukturovaná konverzace, kterou badatel řídí pomocí hlavních, navazujících a pátracích otázek. Hlubkový rozhovor je výsledkem spolupráce výzkumníka a*

⁵⁹STRAUSS, Anselm L., CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení podané ruce, 1999. Str. 10

⁶⁰ Tamtéž. Str. 11

⁶¹ ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. Str. 24

účastníka.“⁶² Tento typ rozhovoru jsem si vybrala zejména proto, že během něj mohu volně měnit pořadí otázek, některé dokonce i vynechat nebo naopak přidat, vše záleží na průběhu daného rozhovoru.

Rozhovory proběhly v období leden – březen 2013. Délka rozhovoru se lišila podle respondentů, nejkratší trval 22minut, nejdelší 41minut. Své rozhovory jsem prováděla v rámci dvou respondentů na Základní škole J. A. Komenského v Přerově, a to pomocí nahrávek na diktafon. Zbýlých 5 rozhovorů se uskutečnilo v centru Kappa Help v Přerově, kde jsem však musela podepsat mlčenlivost a s tím související i nemožnost nahrávání během rozhovoru. Údaje z rozhovorů jsem si však pečlivě zapisovala a následně z nich vyhotovila určitý záznam. Rozhovory, a z nichž vzniklé informace jsem analyzovala prostřednictvím metody zakotvené teorie.

7.5. Metoda zpracování dat

Jak jsem již výše zmínila, analýza dat proběhla prostřednictvím metody zakotvené teorie. „*Název zakotvená teorie (grounded theory) neoznačuje nějakou určitou teorii, nýbrž určitou strategii výzkumu a zároveň způsob analýzy získaných dat. Cílem výzkumu, který vychází ze strategie zakotvené teorie, je návrh teorie pro fenomény v určité situaci, na nichž je zaměřena pozornost výzkumníka. Vznikající teorie je zakotvená v datech, získaných během studie.*“⁶³ Metoda zakotvené teorie se skládá ze tří základních prvků: konceptů, kategorií a propozic. Konceptem rozumíme teoretické pojmy a základní jednotky analýzy. Kategorie jsou pak seskupováním konceptů, které tyto kategorie vytváří, a ve třetím případě mluvíme o propozicích, kdy se jedná o konceptuální formulaci vztahů mezi kategorií a konceptem, a dále taky mezi kategoriemi.⁶⁴ Dále při analýze prostřednictvím metody zakotvené teorie mluvíme o třech typech kódování. Jedná se o kódování otevřené, axiální a selektivní. V případě mé bakalářské práce se jedná o otevřené kódování. „*Otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Během otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly, a také jsou kladeny otázky*

⁶² Tamtéž. Str. 162

⁶³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. Str. 125

⁶⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN: 80-7367-040-2. Str. 244

o jevech údají reprezentovaných. Během tohoto procesu jsou zvažovány a zkoumány naše i cizí domněnky o jevu, což vede k novým objevům“⁶⁵ Otevřené kódování může být různé. Může se jednat o slova, odstavce, podstatná jména, slovesa či celé texty, což označujeme za kódy.⁶⁶ Tyto kódy pak následně podle podobnosti seřadíme, a tímto seřazením nám vzniknou, výše zmíněné kategorie.

7.6. Výzkumná skupina

Za cílovou skupinu výzkumu byla vybrána mládež ve věku od 13 do 18let, jak jsem již výše zmínila, pocházející ze sociálně vyloučeného prostředí v Přerově, shromažďující se v této lokalitě, konkrétně v nízkoprahovém zařízení Kappa Help, která jim pomáhá vhodně a účelně trávit volný čas. Respondentů bylo dohromady 7, z toho 6 chlapců a 1 dívka. 4 z chlapců byli ve věku 17-18 let, dívka měla 16 let a zbylým dvou respondentům bylo 13 a 14 let. V rámci této organizace se mi podařilo uskutečnit 5 rozhovorů, z níž všichni respondenti byli chlapci, a dále pak se mi podařilo zkontaktovat 2 respondenty, 1 chlapce a 1 dívku, kteří též pocházeli z takto vyloučené lokality, avšak centrum Kappa nenavštěvovali.

8. Analýza dat

Při analýze dat jsem postupovala tím způsobem, že jsem si jednotlivé rozhovory, zaznamenané pomocí diktafonu, přepsala (ty rozhovory, u kterých se nemohlo nahrávat, jsem si pečlivě zaznamenávala a pak je přepsala do formy rozhovoru) a následně jednotlivé slova a věty kódovala, tj. přiřadila jsem k nim abstraktnější pojmy. Posléze jsem srovnávala jednotlivé pojmy, a jelikož se opakovaly, vytvořila jsem z nich následující kategorie.

Př. (kód – agresor, násilník, jedinec, který působí násilí, tyto kódy byly shrnuty do kategorie - iniciátoři šikany)

(kód – agrese pramenící z rodinného prostředí, vrstevníci, ovlivňující jedince, motivy žárlivosti, kategorie – důvody, vedoucí ke vzniku šikany)

⁶⁵ STRAUSS, Anselm L., CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení podané ruce, 1999. Str.

⁶⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN: 80-7367-040-2 Str. 247

8.1. Vnímání šikany z pohledu respondenta

V této oblasti jsem se respondentů dotazovala, co si vlastně představují, řekne-li se slovo šikana a co může vyvolávat takové chování. Také jsem se dotazovala, zda se jednotliví respondenti setkali s šikanou osobně nebo v jejich nejbližším okolí a jak popř. probíhala.

8.1.1. Význam slova šikana

V této oblasti jsem se dotazovala, co si respondenti vybaví, řekne-li se slovo šikana. Také mne zajímalo, jaký na ni mají pohled. Jelikož je šikana velmi rozvinutým fenoménem současné doby, mají respondenti o ní dostatečné povědomí, ne-li dokonce osobní zkušenosti. Pod šikanujícím chováním si všichni nejčastěji představí fyzické násilí na emoční vypětí. Dokážou tyto pojmy také dále rozvést.

První respondent si pod pojmem šikana představí zejména fyzické násilí a psychický nátlak a využívání. „*Dál taky nadávky, které překročí určitou hranici.*“⁶⁷ Při dotazu zda může být pravidelný a vytrvalý výsměch též považován za šikanu, souhlasil. Důležitá je v dle jeho názoru, míra nátlaku. Tj. rozlišení mezi deptáním jedince a nevinným kamarádkým pošťuchováním.

Druhý respondent, si pod pojmem šikana též představil fyzické ubližování a bití a taky rozlišoval stejnou hranici, kam až můžou posměšky zajít jako u prvního respondenta. Další tři respondenti si pod tímto pojmem představili vydírání, kdy podle respondenta č. 5 takové vydírání probíhá někde, bez dozoru dospělých, nejčastěji na záchodě, kdy po oběti chtějí peníze, svačiny nebo úkoly. Respondentka č. 6 pak uvádí, že šikanou může být také „*posmívání kvůli oblečení, financím a rozdílům s nima, chtějí taky po někom svačiny...*“⁶⁸

8.1.2. Důvody vedoucí ke vzniku šikany

Dále jsem se zabývala tím, jak si respondenti představují předpokládané příčiny, vedoucí k šikanujícímu chování. Z rozhovorů vyplynulo, že více než polovina

⁶⁷ Respondent č. 1

⁶⁸ Respondentka č. 6

respondentů (4 z 7) si myslí, že důvodem jsou rodiče a rodinné prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá a žije. Sám respondent č. 1 přiznává, že v jeho rodině byly problémy s otcem a agresivitu si v dřívějších letech vybíjel na ostatních, prostřednictvím rvaček. Dále z rozhovorů vyplynuly nejrůznější důvody, které mohou vést k šikaně. Mohou to být kamarádi, kterými se jedinec obklopuje a s kterými se identifikuje.

„Tak jestli ti kamarádi jsou problémoví a často vyvolávají konflikty, pak je jasný, že to budou dělat i ostatní“⁶⁹

Dále pak nuda, a nezřídka také závist a žárlivost. Ať už v rámci úspěchů ve škole či oblíbenosti u učitelů, nebo kvůli čemukoli jinému. Mezi respondenty též přetrvával názor, že příčinou šikany může být jakákoli odlišnost. Ať už fyzická (která je nejčastější, např. nadměrná výška, tloušťka, uhry, barva vlasů...) tak i psychická, a rozlišnosti v názorech a chování.

Respondent č. 5 tvrdil, *„může mít třeba zrzavé vlasy nebo být tlustý, ale někdy to může být taky nějaká přednost.“⁷⁰*

Důvodem také mohou být nejrůznější zdravotní problémy či handicap. Další předpokládané příčiny dle názoru dvou respondentů bývá nevyrovnané chování anebo dokonce i nejrůznější omamné látky, nejčastěji alkohol nebo marihuana. Podle většiny dotazovaných však příčina šikany může být jakákoli a oběť tomu ve výsledku vůbec nezabrání.

8.1.3. Předpokládané formy šikany (a její průběh)

Při rozhovorech jsem se zajímala i o osobní zkušenosti nebo zkušenosti z okolí s šikanou, a její případný průběh. Nejčastěji se jednalo o fyzické násilí, jakožto kopání, použití pěstí atd., v jednom případě dokonce došlo i k brutálnější formě šikany, v podobě škracení. Avšak nejednalo se vždy pouze o tuto formu šikany. Agresoři také často používali i psychický nátlak a vydírání, nezřídka také urážky a nadávky. Setkala jsem se však i s případy, kdy se tyto jednotlivé formy šikany prolínaly.

Respondent č. 1 měl osobní zkušenosti se šikanou handicapovaného chlapce (postiženého mozkovou obrnou), která se odehrávala v jeho třídě. Jednalo se o podrážení nohou, „žduchání“, ale také o posměšky, narážející na jeho postižení. Podle

⁶⁹ Respondent č. 1

⁷⁰ Respondent č. 5

tohoto zážitku respondent uvádí, že postižený jedinec na posměšky a urážky nereagoval, jakoby už byl vůči nim odolný, anebo si spíše situaci ani neuvědomoval. Dále uvádí, že i když byl jedinec tělesně postižený, míval zvláštní názory a rozumově byl zaostalejší, podle respondenta, tak o 5let. „Už byl zvyklej, asi odolnej, jinak mu podráželi nohy třeba nebo žduchali do něho.“⁷¹

Také mi pověděl o zážitku z dětského tábora, kdy chlapec, který s ním sdílel chatku, se stal cílem agresivnějšího jedince. Tento jedinec oběť fyzicky týral a jak jsem již zmínila, došlo i na škrcení. To vše se prolínalo s nejrůznějšími urážkami, nadávkami a vyhrožováním. Pro respondenta to byl velmi traumatizující zážitek, což mělo za následek, že už na žádný tábor nikdy nejel.

Také respondent č. 7 se setkal se šikanou. „Bylo to na základce. Jednoho spolužáka šikanovali jiní kluci, „dovolovali“ si na menší, bili ho na záchodě a brali mu peníze, nadávali mu a tak.“⁷² Zde také můžeme vidět kombinaci forem šikany, jako u předchozího příkladu.

Na závěr, v rámci osobních zážitků, zmíním osobní situaci pátého respondenta. Začalo to osobně přímo u něj. „No jeden kámoš mi vzal svačinu a vyhodil ji a ona se rozprskla. Jinej kámoš mu řekl, ať to uklidí a on řekl „ne“, a on ho zatlačil do koutu a začal ho bodat perem.“⁷³

Dva z mých respondentů zmínilo, že zažili nejrůznější posmívání, ale nepřikládali tomu velkou váhu, neboť se dotyční jedinci vždy chvíli posmívali jednomu člověku a za pár dnů zase druhému, takže to považovali za součást pubertálního chování.

8.2. Nejčastější cíl šikany

Následně jsem se dotazovala, kdo podle respondentů může být případnou obětí šikany a jak se taková oběť vyznačuje. 2 ze 7 respondentů mi odpověděli, že obětí může být kdokoliv. Nejčastěji jsem však setkala s odpovědí, že se jedná o jedince, který je

⁷¹ Respondent č. 1

⁷² Respondet č. 7

⁷³ Respondent č. 5

psychicky a fyzicky slabší, někdy hraje roli i postižení. Jak jsem již výše zmínila traumatický zážitek z tábora, zaměřím-li se na oběť šikany, stal se jí chlapec, který se ničím zvláštním nevyznačoval. Tady je jasný příklad, že obětí se může stát jakékoli dítě.

Dalšími názory u tří respondentů byla nadměrná chytrost a pílě a u respondenta č. 7, č. 5 a č. 1 se objevuje i odpověď z hlediska mládí dítěte, kdy si na něj dovolují starší děti. Respondent č. 7 se dokonce s tímto případem setkal ve svém okolí. Tento případ se odehrával v mateřské školce, kde malého chlapce napadla dívka, která byla jak věkově starší, tak i fyzicky vyspělejší. Malý chlapec se pak vyhýbal odchodu z domova do školky a údajně měl problémy se spaním. S ohledem na jeho reakci, nevěděl, jak se má bránit, proto prováděl nenápadné drobné činy, jakožto sebrání nějaké drobnosti agresorce, respondent uvádí, že to byla např. gumička atd....

Z odpovědi třetího respondenta jsem se dozvěděla, že šikana je namířena na děti, z majetnějších rodin. *„Tak hlavně na bohatý lidi, ti co mají všeho hodně, těm pak třeba ve škole berou svačiny, věci (tužky a pera) a ničí jim je.“*⁷⁴

8.3. Iniciátoři šikany

Příčin, proč se z dětí stávají agresori, je mnoho. Většinu z nich respondenti zmínili výše (důvody, které vedou k šikaně). Avšak dotazovala jsem se respondentů, zda jsou agresory spíše dívky anebo chlapci. U všech respondentů jsem se setkala s odpovědí, že nejčastějšími iniciátory šikany jsou kluci. Ti pak zejména používají fyzické násilí.

Avšak u všech odpovědí, s výjimkou respondenta č. 7 jsem se také setkala s informací, že agresory mohou být též dívky. Ty se projevují prostřednictvím manipulace, pomlouvání, posměšků a dalších projevů, které mají ublížit zejména na duši. *„No kluci jsou takoví přímější, oni se pobijou a tak to vyřeší, holky mají přípravu a dokážou člověka zdeptat...jsou prostě agresivnější a rafinovanější“*⁷⁵

*„Holky víc nadávají, jsou agresivnější a pomlouvají“*⁷⁶ Dále pak 5 ze 7 respondentů uvedl, že častým případem jsou také skupiny, které jsou promíchané, tj. chlapci i dívky se spolčí proti oběti a společně mu ubližují. K tomuto jevu dochází nejčastěji ve

⁷⁴ Respondent č. 3

⁷⁵ Respondentka č. 6

⁷⁶ Respondent č. 5

školních třídách. Dojde-li k takovému případu, nepovažují celou třídu za „psychicky labilní“, pouze jedince, který je hlavním iniciátorem.

8.4. Případná pomoc

8.4.1. Respondentův zásah při (možné) šikaně

Ptala jsem se, jak by se jedinci zachovali, kdyby se stali přímými svědky nějaké závažnější formy šikany. V rámci respondentů, kteří mají se šikanou nějaké zkušenosti, jsem se setkala s kladnou odpovědí. Nemůžeme říci, že by respondenti, kteří se s žádným přímým zážitkem se šikanou nesetkali, odpověděli záporně, právě naopak. Avšak otázkou zůstává, jestli by opravdu zasáhli, došlo by k takové situaci.

V rámci zážitku z dětského tábora, z rozhovoru vyplynulo, že se respondent nemohl dívat na to, jak agresor ubližuje oběti a proto zakročil, a to tím způsobem, že zavolal kamarádka, o které věděl, že má otce vedoucího na daném táboře, protože si netroufal postavit se proti agresorovi a též ze strachu, že mu nikdo neuvěří, protože by se při případné konfrontaci mohlo stát, že to bude tzv. „slovo proti slovu“. Dívka tedy zavolala skupinu vedoucích a ti tedy tenkrát na vlastní oči viděli, co se děje, v době jejich nepřítomnosti, a respondent tak zůstal neodhalen a šikana byla potrestána. Avšak v druhém případě (postižený chlapec) respondent tvrdí, že se sice do šikany nezapojoval, ale ani postiženému chlapci nepomohl.⁷⁷

Dále též v případě osobního zážitku respondenta č. 7 došlo k pomoci z jeho strany. Když viděl, že si skupinka starších kluků dovoluje na mladšího, zareagoval a chlapce se zastal a ochránil. Též ho nabádal, aby chlapec vše nahlásil. „*Tak jako on se nedokázal moc bránit, několikrát se mu chtělo aji brečet nebo to tak aspoň vypadalo, a tak jsem mu řekl, ať to řekne doma, jinak se s tím moc dělat nedá, tak to udělal a rodiče to začali řešit se školou.*“⁷⁸

Dále respondenti shodně odpověděli, že by v případě závažnější formy šikany zavolali třídního učitele nebo jiného nejbližšího dospělého. Pouze respondent č. 4 tvrdil, že by možná, podle toho jak by byla šikana závažná, zavolal ředitele, a kdyby se takové

⁷⁷ Respondent č. 1.

⁷⁸ Respondent č. 7

chování odehrávalo venku, snažil by se přivolat někoho na pomoc nebo by zavolal policii.

8.4.2. Zásah okolí (reakce okolí, rodičů, školy...)

Zde jsem se snažila zjistit, jak se zachovalo okolí oběti při šikaně. A jak se tato situace řešila. Také jsem se ptala, jak by respondenti, kdyby byli rodiči, jak oběti, tak agresora, reagovali.

Vrátím-li se zpátky k onomu zážitku respondenta č. 1 z dětského tábora. Při dotazu, proč nezakročili ostatní, jestli ze strachu, že by se staly též terčem anebo jestli o tom neměli ponětí, respondent tvrdí, že tohle už neví. Zato si však pamatuje, že agresor byl řádně potrestán, také byli kontaktováni rodiče, musel tábor co nejrychleji opustit a byla mu doporučena návštěva psychologa.

Zmíním-li se o případu šikany ze školky, též bylo negativní chování dívky odhaleno, neboť matka oběti si všimla, že dítě má viditelné škrábance a vyhýbá se školce, proto začala situaci řešit. Situace se sice trochu vymkla kontrole, protože matka oběti, prý „seřvala“ všechny učitelky ve školce, avšak výsledek byl takový, že chlapec přestal být terčem a dívka už tohle negativní chování neprojevila. Po dotazu jestli se nějak řešila situace s handicapovaným chlapcem, respondent tvrdil, že škola si ničeho nepovšimla a pokud ano, tak situaci vůbec neřešila.

V rámci osobních zkušeností respondent č. 5 zmínil, že se situace vyřešila zavoláním třídní učitelky, která chlapce potrestala důtkou a kontaktovala jak rodiče oběti, tak tetu, která chlapce vychovává. Také v rámci informací od respondenta č. 7, je zřejmé, že navedl oběť, aby se přiznala rodičům, což také udělala a věc se začala řešit. Chlapec ale již přesně neví, jak se situace vyřešila. „*No to nevím, oni to řešili s ředitelem a on mu nejspíš dal důtku, ale takhle ve třídě jsme nevěděli, jak se to vyřešilo. Ale nechali toho ti kluci.*“⁷⁹ Ostatní respondenti se s podobným zážitkem nesetkali.

Zkoumala jsem, jak si respondenti myslí, že se šikana nejčastěji odhalí. U všech respondentů byla odpověď stejná a tj., že nakonec se přizná sama oběť a to z důvodu, že už je psychicky na dně a týrání či psychické deptání už nedokáže dále snášet

⁷⁹ Respondent č. 7

.Ve 4 ze 7 odpovědí se jednalo také o spolužáky, kterým je oběti líto a chtějí agresory potrestat. V jediném případě a to u respondenta č. 1 jsem se dozvěděla, že se šikana odhalí díky „*slabému členu šikanující společnosti, že už to nevydrží a rupnou mu nervy.*“⁸⁰

Jak jsem zmínila, zajímala jsem se také, co by respondent dělal, kdyby se to stalo jeho dítěti a jak by následnou situaci řešil. Dostalo se mi zajímavých informací. Nejdříve jsem zjišťovala situaci, kdyby dítě respondenta se stalo obětí šikany. V 6 ze 7 případů by rodiče kontaktovali školu a vyžadovali by kázeňské potrestání. Respondentka č. 6, též zmínila, „*kdyby se ani tak situace nevyřešila, tak bych dítě dala na jinou školu*“.⁸¹

Jediný respondent č. 4 neměl tušení, jak by takovou situaci řešil.

V opačném případě, kdyby dítě bylo agresorem, jsem se ve většině odpovědí dozvěděla, že by dítě dostalo pěkný výprask. Mezi další názory také patřily nejrůznější zákazy, od různých zájmů agresora, přes možnost chodit „ven“, až po zatrhnutí kapesného. Respondentka č. 6 by takovou situaci možná řešila i návštěvou u psychologa.

Dále jsem se zaměřovala na otázku většího či menšího kolektivu. Zda má velikost kolektivu vliv na šikanu. Téměř všichni mi odpověděli, že je výhodou mít menší kolektiv, protože tam jsou pevnější vztahy a na šikanu se hned přijde, než ve velkých kolektivech, kde bývá často velmi dlouho a pečlivě utajována. Zato respondent č. 4 tvrdil, že i v malém kolektivu se může projevit šikana.

8.5. Povědomí o kyberšikaně

Jelikož současná doba, dalo by se říci, je založená na internetu, a v rámci dospívajících se jedná o nejrůznější sociální sítě, zejména tedy facebook, předpokládala jsem, že všichni respondenti budou mít povědomí o tomto fenoménu, ne-li přímo zkušenosti s ním. Opak je však pravdou.

4 ze 7 respondentů se s tímto pojmem již setkali a ví, co si pod ním mají představit. „*No to je vysmívání přes internet, hlavně přes facebook nebo přes elektroniku*“⁸²

⁸⁰ Respondent č. 1

⁸¹ Respondent č. 6

⁸² Respondent č. 2

„ Tak to je když si někdo na facebooku založí „fake“ profil a vyhrožuje ostatním, aby se báli a byli vystrašení.“⁸³ Dále jsem se také ptala, zda se osobně setkali s touto zkušeností, ať už osobně nebo se o ní doslechli z okolí. Pouze dva respondenti odpověděli kladně.

Respondent č. 1 má vlastní zkušenost s určitou formou kyberšikany, prostřednictvím online hry (word of warcraft), kdy on a jeho skupina (dle jeho mínění gilda) se staly, kvůli velkým úspěchům ve hře, terčem nadávek, posměchu a urážek, kdy důvodem byla závist. Dále se pak jedinec setkal s kyberšikanou prostřednictvím e-mailové schránky, kdy mu chodily z neznámé e-mailové adresy prázdné e-mailové zprávy, kterým nešlo zabránit. Respondent nikdy nezjistil, kdo byl anonymním odesílatelem, a situace se vyřešila, až když si založil novou e-mailovou schránku.⁸⁴

Respondentka č. 6 přímou osobní zkušenost nemá, avšak setkala se s šikanou prostřednictvím televize, kdy ve večerních zprávách viděla reportáž o tomto druhu šikany. „ Oni tenkrát ukazovaly, že někdo zneužil nahých fotek holek, poslal je na facebook a ty holky si pak něco udělaly.“⁸⁵ Zjišťovala jsem také, zda kromě facebooku, jde ještě jinak poškodit jedince. Kromě respondenta č. 1, který věděl, že existuje více forem kyberšikany (viz výše), neměl zbytek respondentů ani tušení.

⁸³ Respondent č. 4

⁸⁴ Respondent č. 1

⁸⁵ Respondentka č. 6

9. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jak vnímají šikanu adolescenti, pocházející ze sociálně vyloučené lokality v Přerově. Dále jsem se také chtěla dozvědět, jak podle nich šikana probíhá, jak se řeší a jestli jsou tito jedinci, pocházející z této lokality spíše agresory anebo oběťmi šikany, popřípadě jsem pátrala po nejrůznějších osobních zážitcích s tímto chováním. Respondenti vnímají šikanu jako zlé a špatné chování, kterému by se mělo včas zamezit.

V teoretické části jsem nastínila základní pojmy a problémy, týkající se šikany. Z výsledků rozhovorů vyplývá, že jedinci mají velmi dobré povědomí o tom co je šikana a co k takovému chování jedince vede. Vnímají ji zejména jako fyzické násilí a psychický nátlak, který se projevuje zejména vydíráním, pomluvami, různými posměšky a nadávkami na adresu oběti. Šikana pak nejčastěji probíhá ve třídě, za nepřítomnosti učitele, ale i na odlehlejších místě (zde se také pedagog nevyskytuje, tj. např. wc).

Nejčastějším důvodem takového chování pak byly problémy, které pramení z domova, nejčastějším problémem byl otec a jeho agresivní chování, což je pak častým důvodem vybití agrese jedince mimo domov. Mezi další příčiny může patřit také nuda, závist, která mohla pramenit z nejrůznějších důvodů, ale důvodem může být také agresivní chování vyvolané za pomoci omamných látek, vlivu kamarádů či nevyrovnané chování jedince.

Dále jsem se dozvěděla o nejrůznějších zážitcích respondentů, které se nejčastěji odehrávali v bezprostřední blízkosti jedince. Formy a průběh šikany byly různé, avšak ve výsledku to bylo fyzické násilí, které se dostalo i k brutálnější formě šikany. Tato fyzická forma šikany se často kombinovala s psychickou. Ne všichni respondenti však měli osobní zážitky se šikanou, avšak povědomí o takovémto průběhu měli, zejména prostřednictvím médií, a výsledky se víceméně shodovaly s respondenty, kteří se s šikanou setkali.

Respondenti mají také určitou představu o nejčastějších obětech a agresorech, čím se vyznačují a jak se projevují. Dobrý postřeh byl také u respondentů, kteří tvrdili, že oběti šikany se může stát kdokoli, což je naprostá pravda. Potenciální oběť podle respondentů je osoba, která je fyzicky a psychicky slabší, která se odlišuje nějakým nápadnějším

znakem, což může být výška, šířka, barva vlasů či cokoli jiného, někdy se dokonce může jednat i o přednost, což však oběť pochopí až časem. Oběť se může vyznačovat extrémní pílí, nadaností a vědomostmi, a nezřídka také majetkovými poměry, ze kterých pochází. Nejčastějšími oběťmi šikany se pak stávali chlapci, což však neznamená, že by se děvčata šikany neúčastnila, naopak z odpovědí vyplynulo, že děvčata jsou považována za zákeřnější, neboť jsou manipulativnější a dokážou člověku ublížit více po citové stránce. Ne že by to chlapci také nedělali, avšak ti upřednostňují podle respondentů spíše fyzické násilí. Zajímavým výsledkem také bylo, že se agresori nejčastěji spolčují, takže vznikají skupinky promíchané, ve kterých figurují jak chlapci, tak děvčata. V z hlediska věku se setkáváme se šikanou, která dokonce proběhla už v mateřské školce. Dalo by se tedy říci, že s přibývajícím věkem, šikany ubývá.

Zjistila jsem též, že respondenti jsou ochotni zasáhnout při nějaké závažnější situaci, pokud by nastala, a u respondentů, kteří měli možnost zasáhnout a pomoci jedinci, také zasáhli, a to ve prospěch oběti. V případě násilnější nebo dlouhodobější šikany, by podle představy respondentů zasáhli buď spolužáci anebo by se oběť sama přiznala. Pomoc by hledali u svého třídního učitele, popř. u nejbližšího dospělého. Při zásahu, ať už ze strany respondenta či okolí oběti, si myslím, že v případě přiznání oběti se respondenti mylí, neboť oběť bývá často tím posledním, kdo se k šikaně přizná, nejčastěji ze strachu. V rámci kolektivu je to spíše jen pravděpodobnější, i když ani k tomu nemusí dojít, neboť jednotlivci se bojí, aby se agresor neobrátil proti nim, a sami se nestali oběťmi šikany, proto může šikana zůstat velmi dobře utajena a někdy se na ni nemusí ani přijít.

Povědomí o kyberšikaně není tak rozšířené, jak jsem předpokládala, že v současné době bude, a zážitky s ní spojené už vůbec ne.

Musím také zmínit, že většina respondentů byli chlapci, což může mít za následek určité zkreslené informace. Přece jen chlapci v pubertálním věku jsou agresivnější než dívky, a zdržují se spíše spolu, proto také nejružnější formy šikany probíhají prostřednictvím fyzického napadení spíše než promyšlené manipulace. Proto také mohou mít více zkušeností se šikanou, kdy obětí a agresorem byl chlapec. Též v případě zásahu proti šikaně bývají chlapci méně empatictí a vnímavější než dívky, a proto může trvat delší dobu, než si všimnou, že se v jejich blízkosti děje něco špatného.

Práce je zaměřena pouze na mládež, která pochází z odlišného prostředí než majorita. Proto si myslím, že by bylo zajímavé pro další výzkum, srovnání zážitků těchto respondentů se zkušenostmi dětí, které nepochází ze sociálně vyloučené lokality.

10. Zdroje

BOURCET, Stéphane, GRAVILLONOVÁ, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě...* Praha: Albatros, 2006. Str. 71 ISBN: 978-80-000-1552-1

ELLIOTTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě. Rádcí pro rodiče a vychovatele.* Praha: Portál, 1995. Str. 173. ISBN: 80-7178-034

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* Praha: Portál, 2005. Str. 408. ISBN: 80-7367-040-2

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování na školách.* Praha: Portál, 2001. Str. 255 ISBN: 80-7178-513-X

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany.* Praha: Portál, 2011. Str. 332. ISBN: 978-80-7367-871-5.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže.* Praha: Grada Publishing, 2009. Str. 152. ISBN: 978-80-247-2310

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana.* Praha: Portál, 2011. Str. 32 ISBN: 978-80-7367-984-2.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi, Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí.* Praha: Portál, 1995. Str. 95. ISBN. 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, Pavel. JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu.* Praha: Grada Publishing, 2010. Str. 153. ISBN: 978-80-247-2991

STRAUSS, Anselm L., CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie.* Brno: Sdružení podané ruce, 1999. Str. 196. ISBN: 80-85834-60-X

SÝKORA, TEMELOVÁ: *Prevence prostorové segregace.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta. 2005. Str. 119

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál, 2007. Str. 384. ISBN: 978-80-7367-313-0.

TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. Str. 198 ISBN: 80-7178-503-2

Internetové zdroje

ANTROPOWEB. *Sociálně vyloučené lokality jako sub-kultury komplexní společnosti* [online]. ISSN 1801 – 8807. Ke stažení na <http://antropologie.zcu.cz/deti-trvale-zijici-v-prostredi-socialne-vy>

ČLOVĚK V TÍSNI O.P.S. *Programy sociální integrace*. [online]. 2013. Ke stažení na http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=667&Itemid=295

NEBUŽ OBĚŤ, RIZIKA INTERNETU A KOMUNIKAČNÍCH TECHNOLOGIÍ O.S. *O kyberšikaně* [online]. 2010-2012. Ke stažení na <http://www.nebudobet.cz/?page=0-kybersikane>

PODPORA SOCIÁLNĚ-INTEGRAČNÍCH POLITIK A SLUŽEB. *Sociokulturně znevýhodněné prostředí* [online]. 2005-2008. Ke stažení na <http://www.epolis.cz/page.php?id=28&location=&menu=first&idNotion=23>

